

RELAȚIILE SINO-AMERICANE ÎN 2023: RIVALITATE ȘI MODERAȚIE

Mihai ZODIAN

În acest capitol, voi evalua gradul de conflict din relațiile sino-americane contemporane și voi explica evoluția acestora din urmă, în 2023, folosind o perspectivă eclectică. Actualitatea și valoarea practică a temelor sunt destul de clare, deoarece avem de-a face cu doi actori majori ale căror interacțiuni au impact semnificativ în domenii variate, de la cel politico-militar la mediu. Interesul intelectual provine din exercițiul testării unor teorii consacrate, în condițiile în care multe dintre întrebările disciplinei Relațiilor Internaționale referitoare la putere și conflict sunt încă nelămurite. Cele două interese se potențează reciproc, deoarece discursul public despre ascensiunea Chinei și reacțiile vestice sau rusești este, adeseori, politizat și confuz.

Pentru România, chiar dacă este vorbim despre subiecte care par îndepărtate, există suficiente interdependențe politico-militare și economice pentru a justifica atenția acordată. Războiul ruso-ucrainean a problematizat relațiile dintre Moscova și Beijing și a sporit interesul unor actori din regiunea Asia-Pacific pentru tematica Europei de Est. Escaladarea disputelor despre Taiwan poate amenința securitatea globală, iar prezența Chinei și ecourile rivalității cu SUA se resimt la nivel mondial. Economic, legăturile importante între Uniunea Europeană și China ridică problema compatibilității dintre scopurile bunăstării, securității și cele etice.

Metodologic, acest capitol reprezintă un studiu de caz teoretic (George și Bennett 2005) în care voi urmări să răspund unor două întrebări de cercetare. Prima se referă la posibilitatea de a explica nivelul de cooperare și conflict printr-un mix de teorii, care îmbină factorii materiali cu reprezentările sociale și combină temporalități diferite, pe termen scurt, mediu și lung, mix care va fi detaliat în continuare. A doua vizează nivelul de cooperare și conflict, în cazul interacțiunilor dintre SUA și China, accentuând evenimentele din anul 2023.

Principala ipoteză este că securitatea și stabilitatea relației sino-americe depind de doi factori majori. Cel dintâi este distribuția capacităților actorilor și mai precis, diferența dintre acestea, iar al doilea, satisfacția elitelor americane și chineze față de calitatea relației, atât în termeni bilaterali, cât și mai generali¹⁰. Cei doi factori sunt interpretați potrivit teoriei tranziției de putere, care consideră că o combinație între egalitatea aproximativă a resurselor și ostilitatea decidenților este responsabilă pentru principalele confruntări majore din ultimii două sute de ani. Teoria tranziției puterii este, la rândul său, legată de un cadru de analiză braudelien, care îmbină sectoarele sociale și perspectivele pe termen mediu și lung pentru a înțelege structurile și schimbările sociale (Braudel 2008).

Teoria tranziției de putere se inspiră din clasicii științelor sociale, adaptați unei metodologii pozitivistice (A. Organski 1958). Ea consideră că relațiile internaționale sunt structurate piramidal, cu un actor dominant în vârf, sub care se găsesc mari puteri și comunități politice cu resurse medii sau minore. Ideea fundamentală este că pacea este favorizată de inegalitatea de putere, deoarece rezultatul unui conflict tinde să avantajeze actorul superior ca potențial, ceea ce descurajează, în general, eventualii rivali. Cele mai importante resurse sunt demografia, dezvoltarea economică și abilitățile de mobilizare și execuție deținute de instituțiile politice, care colectează și transformă capacitățile în instrumente, ca forțele armate (Soare 2013, Tammen, Kugler și Lemke 2017).

Explicația presupune o concepție despre progres. În versiunea originală, o combinație de modernizare socială și naționalism provoacă o creștere rapidă și semnificativă a capacităților, care, dacă este gestionată bine de sistemul politic, transformă distribuția internațională a puterii. De aici, crește riscul conflictelor majore, dacă repartiția capacităților tinde în mod rapid spre egalitate, însă există elemente de moderație: diplomația, o ideologie mai pașnică a elitelor și, mai ales, existența unui parcurs al proceselor de modernizare, analog tranziției demografice (A. Organski 1958, A. F. Organski 1965).

Această schiță este incompletă și prea deterministă. Ea a fost reformulată, însă, fără ideile originare, este dificil de înțeles accentuarea surselor interne ale puterii și restricționarea domeniului la perioada ulterioară Revoluției Industriale. Este util de adoptat o perspectivă mai generală și aici am optat pentru o concepție braudelienă, în care procesele

¹⁰ Traducere preluată de la Andrei Miroiu (Miroiu 2005).

sociale se desfășoară în mai multe ritmuri (durată lungă, termen mediu și evenimential) și în care trebuie avute în vedere interacțiuni complexe între domeniile social, economic și politic (Braudel 2008). De exemplu, modernizarea socială poate fi un proces îndelungat, tranziția puterii, unul secular, iar conflictele și negocierile pot fi situate în spațiul acțiunii și actualității.

Avem, deci, un mecanism causal mai bine precizat. Gradul de conflict al relațiilor sino-americe depinde de distribuția puterii și de reprezentările sociale ale elitelor din cele două state, sub presiunea unor schimbări de anvergură, originare în evoluții sociale, economice, tehnologice și politice¹¹. Aici, modernizarea Chinei și reacțiile pe care le trezește, la nivel regional și mondial, sunt aspectele cele mai des discutate și investigate. Variabilele explicative ale teoriei tranziției puterii sunt raportul capacităților (demografie, producție și calitatea guvernării politice) și atitudinea decidenților, reflectată prin mai multe idei, dintre care o voi reține pe cea de cheltuieli militare excesive (Organski și Kugler 1980).

Metoda folosită, cea a studiului de caz teoretic, oferă câteva beneficii. Aceasta îmi permite să trec de o simplă descriere, narativă sau cantitativă, a evenimentelor din regiunea Asia-Pacific, petrecute în 2023, spre o abordare mai generală, care permite comparația între observații (King, Keohane și Verba 2000). Ca și în edițiile trecute, voi investiga și modalitatea în care factorii identificați de teoria tranziției de putere și interpretarea braudeliana a socialului sunt utili pentru a înțelege fenomene contemporane. Investigația continuă și dialogul cu literatura academică de specialitate, oferind posibilitatea elucidării unor neclarități sau chiar redactarea de scenarii și predicții, ancorate într-o argumentație solidă.

Astfel, demersul din acest capitol urmărește două mari obiective. În prima secțiune, îmi propun să detaliez tendințele pe termen mediu pentru cele două variabile independente, distribuția capabilităților și gradul de satisfacție a elitelor, pentru a observa dacă valorile acestora se apropie de condițiile critice (egalitate de putere, nemulțumire), precum și caracteristicile variabilei dependente, nivelul de cooperare și conflict, pe baza operaționalizărilor folosite în literatura cantitativă, ceea ce îmi permite să urmăresc mai precis interacțiunea între cauze și efecte. În a doua secțiune, voi descrie principalele evenimente din 2023, accentuând categoriile diplomației, comerțului, tehnologiei, înarmării și folosirii

¹¹ În mod tradițional, marile puteri erau concepute ca mecanisme pentru război, iar principalele interacțiuni erau diplomația alianțelor și conflictele militare (Wight 1998). Acum, referințele sunt mai generale și mai vagi.

forței, cu scopul de a observa creșterea, scăderea sau menținerea tensiunilor în relația sino-americană. Teoriile sunt aplicate metaforic, în sensul în care variabila dependentă nu este războiul general, ca în versiunea originală, ci conflictul, un concept mai extins, care, în viziunea cantitativistă, include un spectru mai larg de utilizare a forței (Goertz, Diehl și Balas 2016)¹².

Datele provin din surse secundare, în principal de la organizații ca Banca Mondială. Ca în orice investigație cu un asemenea caracter există incertitudini legate de procesele de colectare, care reduc din încrederea în argumentație. În cazul Chinei, neîncrederea a sporit odată cu repudierea companiilor internaționale de contabilitate¹³. Aceste condiții, decalajul dintre factorii explicativi și cei de studiat și necesitatea logică de a separa clar cauzele de efecte, mă îndeamnă să recurg la medii deceniale sau, cel puțin, multianuale, când este vorba despre operaționalizarea variabilelor independente.

Cercetarea are mai multe limite. Distanța culturală și necunoașterea limbii mandarine au determinat recursul la o metodologie cantitativistă, care are avantaje în generalizare, însă nu surprinde mulțumitor specificul cultural și definirea locală a situațiilor (George și Bennett 2005). Teoria tranziție de putere este afectată de nedeterminare (două variabile explică un rezultat și sunt dificil de separat), astfel încât variabilele gradului de satisfacție și capacității politice nu sunt în întregime operaționalizate, domeniul este restrâns la marile puteri după Revoluția Industrială, iar eșantionarea nu permite realizarea de teste semnificative statistic (modelele empirice se pot datora întâmplării) (Vasquez 1996, Kolodziej 2007). Măsurarea puterii reprezintă un subiect deschis, deoarece încă avem dificultăți de a compara societăți aflate la niveluri de dezvoltare diferite, iar datele pot fi afectate de probleme de colectare și de credibilitate (Miroiu 2005, Beckley 2018).

O problemă nelămurită se referă la mecanismul causal care leagă distribuția de putere și gradul de satisfacție de nivelul conflictului și sunt avute în vedere mai multe aspecte. Primul este cel al pașilor intermediari concreți. John Vasquez a identificat mai multe etape, unele pentru distribuția puterii (paritatea, urmată de noi cerințe și de dispute, inclusiv cu utilizarea redusă a forței), altele pentru gradul de satisfacție (nemulțumiri, revendicări teritoriale, rivalități prelungite), din intersecția

¹² Mai precis, războiul interstatat și disputele internaționale militarizate (Gibler 2018).

¹³ O rezervă inspirată de o prezentare a Roxanei Dorobanțu-Voicu (Dorobanțu-Voicu 2023).

căroră se produc războaie de anvergură (Vasquez 1996)¹⁴. Al doilea aspect se referă la tipul explicației, în termeni de condiții necesare și suficiente sau de probabilități (și de care tip), iar al treilea la intervalul de timp care leagă schimbarea relațiilor de putere de conflict (*Ibidem*). Ideea de bază este că odată ce are la dispoziție o tehnologie și o capacitate de producție ameliorate, un potențial uman crescut și o abilitate sporită de a le mobiliza și transforma în putere militară, un stat are nevoie și de timp pentru a pregăti forțele, a dezvolta armament etc. Inițial, teoria tranziției de putere prevedea un interval de două decenii, dar, ulterior, practica s-a orientat spre un deceniu și ceea ce trebuie reținut este că potențialul sau capacitățile din 2022 nu se transformă în putere în anul 2022 sau 2023, iar analiza tendințelor din acest capitol oferă doar o contextualizare utilă pentru a înțelege direcția evenimentelor (Organski și Kugler 1980, Vasquez 1996, Lemke 2002).

Cercetarea oferă și o serie de avantaje. Ea integrează evenimentele curente și tendințele pe termen mediu și lung unui cadru conceptual, care oferă claritate, identifică câteva modele de interacțiune și permite identificarea unor concluzii și formularea de predicții derivate dintr-un argument logic și ușor de verificat. Capitolul este împărțit în două secțiuni, pe baza obiectivelor menționate anterior. Prima este dedicată analizei capacităților SUA și Chinei și a gradului de satisfacție, iar a doua secțiune, principalelor evenimente politico-militare din Asia-Pacific, urmărind să creioneze nivelul de conflict și de cooperare.

1. Tranziția de putere și satisfacția: tendințe pe termen mediu și lung

Cele două perspective teoretice pe care le folosesc sunt inspirate de o metodologie pozitivistă și de explicațiile care accentuează factorii pe termen mediu și lung. Tranziția puterii este rezultatul dezvoltării inegale a societăților, pe care statele se bazează pentru a extrage resurse destinate interacțiunilor pe scena globală (A. Organski 1958, Organski și Kugler 1980). Ideea este destul de generală, dar ceea ce oferă ideile respective este un mod specific de definire și operaționalizare a conceptelor și a relațiilor, utile pentru scopurile volumului (Soare 2013, Kolodziej 2007). Această

¹⁴ Acest parcurs este valabil doar pentru relațiile dintre actorii majori, iar schimbarea relațiilor de putere este doar o condiție necesară pentru conflicte (Vasquez 1996).

secțiune este dedicată specificării celor trei variabile și analizării proceselor referitoare la capacitățile actorilor și gradul de satisfacție a elitelor.

Definiția variabilelor continuă practica din anii trecuți¹⁵. Urmând tradiția cercetării cantitativiste din Relațiile Internaționale, conflictul și stabilitatea sunt privite ca momente ale unui spectru de interacțiuni, demarcat de războiul de anvergură și comunitățile de securitate (Goertz, Diehl și Balas 2016)¹⁶. Capacitățile actorilor sunt interpretate, potrivit teoriei tranziției de putere, ca un cumul de factori demografici, economici și politici (Organski și Kugler 1980). Gradul de satisfacție, acceptarea sau respingerea de către elite a ordinii și a caracteristicilor relațiilor, va fi privit în termenii cheltuielilor militare excesive (Lemke 2002).

Variabila dependentă, intervalul de conflict (sau de pace) conține cinci clase. Avem două tipuri de relații amicale (comunitatea de securitate și pacea caldă), două tipuri de interacțiuni conflictuale (rivalități severe și moderate) și unul intermediar, pacea rece (Goertz, Diehl și Balas 2016, 5)¹⁷. Acestea sunt definite în funcție de tipul de tensiuni sau de cooperare și de gestionarea acestora, care pot fi investigate urmărind planurile de război și caracteristicile conflictelor (Goertz, Diehl și Balas 2016, 28-29)¹⁸. Rafinarea conceptuală, elaborată și testată de Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, îmi permite să adopt o formă de descriere și de observare mai concentrată și mai de profunzime și este compatibilă cu reformularea metaforică a teoriei tranziției de putere din acest capitol, potrivit căreia efectul investigat este conflictul, nu războiul¹⁹.

¹⁵ Vezi Mihai Zodian, „Relațiile sino-americane: o pace rece și un mediu instabil”, în Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2022: Lumea între pandemie și război*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2023 și capitolele din edițiile anterioare.

¹⁶ Teoria tranziției de putere explică, în formularea standard, izbucnirea războaielor majore dintre principalii actori internaționali. Bazându-mă pe teoria descurajării raționale, am considerat că un conflict de anvergură celor din 1914-1918 sau 1939-1945 nu este credibil după inventarea și proliferarea armamentului nuclear (Morgan 2003). De aceea am lărgit sensul variabilei dependente de la războiul major la conflict. Trebuie subliniat că, în general, adepții teoriei tranziției de putere sunt sceptici față de consecințele stabilizatoare ale descurajării nucleare și consideră că inegalitatea de putere reduce șansele declanșării războaielor interstatale (Organski și Kugler 1980, Quackenbush și Zagare 2016).

¹⁷ Conceptualizarea în termeni de relații și rivalități este preferată și de unii sinologi; vezi manualul coordonat de David Shambaugh, în special capitolele editorului și cel al lui Robert Sutter (Shambaugh 2020, Sutter 2020).

¹⁸ Autorii au subliniat că este vorba despre o variabilă ordinală, nu de interval, adică nu putem estima cantitativ apropierea dintre momente, doar ierarhia acestora (Goertz, Diehl și Balas 2016, 26, nota 3, Moore și Siegel 2013).

¹⁹ Riscurile implicite constau în ignorarea unor factori și al interacțiunilor simbolice locale. Diferența dintre conflict și război este generalitatea mai mare a primului termen (Goertz, Diehl și Balas 2016, 25-29).

Prima variabilă independentă este reprezentată de capacitățile actorilor, un concept cu mai multe dimensiuni. Pentru capacitatea demografică și economică, indicele propus de adepții teoriei tranziției de putere utilizează Produsul Intern Brut (PIB) sau Venitul Național Brut (VNB), care opune pe adepții metodei parității puterii de cumpărare (PPP) celor care folosesc ratele de schimb (Mearsheimer 2003, 272-273, Allison 2022, Nye 2019). Indicii PPP și cei referitori la cantitățile industriale clasice fac China mai puternică decât SUA încă din 2013, iar cei bazați pe rata de schimb oferă o imagine inversată, deci opțiunea trebuie să fie bine argumentată (Allison 2022). Ambele prezintă avantaje și dezavantaje, iar eu o voi folosi pe a doua, deoarece procedura ratelor de schimb este mai utilă atunci când sunt studiate relațiile de putere, deoarece este important de evitat exagerarea nivelurilor capabilităților, iar transferul de tehnologie este încă important pentru China (Mearsheimer 2003, 272-273, Nye 2019)²⁰.

Capacitatea politică este mai dificil de operaționalizat. Ea reprezintă însă o importantă sursă de variație atunci când distribuția capacităților fluctuează sau când nivelurile de dezvoltare sunt diferite și ne ajută să înțelegem, potrivit adepților teoriei, de ce SUA au pierdut războiul din Vietnam sau de ce Israelul a învins țările arabe (Organski și Kugler 1980)²¹. Pentru a fi credibilă din punct de vedere științific, variabila capacității politice trebuie operaționalizată în mod acceptabil, un proces care se află încă în curs de desfășurare (Kugler și Tammen 2012, Kugler și Arbetman 2019). În general, procedurile se bazează pe raportul dintre taxarea efectivă și o capacitate socială estimată de taxare, iar aici voi folosi două măsuri, una bazată pe taxare și alta pe indicele compozit al puterii, care este însă incompletă (Kugler și Arbetman, *Political Capacity And Economic Behavior* 2019). Cei doi factori vor fi detaliați în secțiunea

²⁰ Paritatea puterii de cumpărare este mai avantajoasă atunci când este studiată bunăstarea și depinde de estimări despre valoarea presupusă a valurilor, care pot fi interpretate destul de subiectiv, sunt parte a disputelor sino-americane și presupun că instrumentele militare pot fi comparate ușor. De exemplu, într-un caz celebru, un raport al CIA a exagerat puterea economiei Uniunii Sovietice, tocmai când aceasta stagnea (Durandin 2003). Datele provin din sistemul Băncii Mondiale, iar indicatorul folosit va fi Venitul Național Brut (VNB) la rate de schimb, calculat după metodologia Atlas (Mearsheimer 2003, 272-273).

²¹ Capacitatea politică este definită, în această tradiție, ca „abilitatea sistemelor politice de a realiza scopurile decise de autoritățile statului, în fața grupurilor interne și externe cu priorități rivale” și este considerată „decisivă în schimbările economice, demografice și sociale care caracterizează procesul dezvoltării naționale” (Arbetman și Kugler 2019, 1). Reiese și că securitatea reprezintă o formă a politicului. Conceptul surprinde capacitatea elitelor de a mobiliza populația și resursele (*Ibidem*).

următoare pentru a identifica tendințele și așteptările teoretice principale referitoare la gradul de conflict din relațiile sino-americane.

Ca și anul trecut, voi investiga și gradul de stabilitate militară. Ideea elaborată de Daniel Geller este că șansele de izbucnire a războaielor sau de intensificare a conflictelor depind nu numai de distribuția generală a capacităților, ci și de potențialul militar (Geller și Singer 1998, 172-175). Acesta este definit, potrivit metodologiei proiectului *Correlates of War* (CoW), ca o combinație între indicatorii cheltuielilor militare și personalului sub arme (*Ibidem*). Pentru fiecare componentă este calculat un total sistemic, iar actorii relevanți sunt evaluați în funcție de proporția pe care o dețin din acestea (*Ibidem*). Prin urmare, voi începe analiza cu resursele puterii generale.

1.1. Capacitatea demografică, economică și politică a actorilor

Procesul de tranziție a puterii pare că a încetinit, dacă ne uităm doar la capacitățile demografice și economice. Astfel, valoarea VNB-ului, la prețuri curente, calculat după metoda Atlas a Băncii Mondiale, a fost, în 2022, de circa 25.000 de miliarde de dolari pentru SUA și de aproximativ 18.000 de miliarde de dolari pentru China, a doua cifră reprezentând în jur de 71% din prima (The World Bank 2024c). Pragul peste care conflictul devine mai probabil este de 80%, potrivit operaționalizărilor uzuale ale teoriei alese, iar încetinirea se observă ușor: între 2001 și 2010, VNB-ul Chinei a trecut de la 11% la 38%; în deceniul următor, la 69%; iar în ultimii doi ani, la 71%, practic, o stagnare (Organski și Kugler 1980)²². Ceea ce este interesant este că fenomenul se datorează și adaptării la pandemia de Covid-19, cifrele sugerând că rivalitatea sino-americană este dinamică și că ar trebui să evităm prejudecățile de genul rezultatul este predeterminat. Distanța este suficient de mică pentru a justifica temerile despre conflictul dintre cei doi actori majori (Li și Li 2023).

Alte caracteristici pare că nu s-au schimbat. Coaliția *statu-quo*, condusă de SUA, beneficiază de un avantaj de circa 2,6 la 1, în comparație cu cea compusă din China și Rusia, dacă ne uităm la VNB, ceea ce înseamnă că ar câștiga un conflict de intensitate maximă²³. Raportul dintre producție și populație progresează foarte lent în cazul Chinei, deși

²² O anumită precauție este necesară, din rațiuni de metodă. Cifrele anilor trecuți sugerau că diferența trecuse la 74% și că diferența este mai mică. Indicatori de genul sunt recalculați în mod constant și pot reieși aceste diferențe. Din acest motiv, prefer mediile multianuale, în locul doar al datelor recente, care se pot schimba.

²³ Teoria tranziției de putere consideră că capabilitățile combinate ale coalițiilor explică rezultatul confruntărilor dintre actorii conservatori și cei revoluționari (Organski și Kugler 1980).

populația a intrat în declin (vezi tabelul nr. 2), cu doar 6 procente recuperate într-un deceniu (17% din cel american în 2022, față de 11% în 2012), iar valoarea abia a egalat-o pe cea înregistrată la nivel mondial (circa 12.850 de dolari) (The World Bank 2024d). În general, gradul de concentrare a resurselor, la nivel mondial, este destul de mare, valoarea combinată a VNB-ului celor două coaliții reprezentând aproximativ 69% din cea mondială (Geller și Singer 1998)²⁴.

Dacă folosesc indicii de tranziție de putere, reiese tot o încetinire, dar la o diferență mai mare a capacităților. Aici sunt combinate resursele demografice, economice și politice, în mod direct, însă operaționalizarea nu a fost definitivată (Kugler și Tammen 2012, Kugler și Arbetman 2019). Elementele politice se referă la abilitatea instituțiilor politice de a acoperi societatea, de a extrage resurse și de a le utiliza pentru obiectivele de securitate națională, potrivit teoriei tranziției de putere (*Ibidem*)²⁵. Am recurs la baza de date colectată de Ali Fisunoglu și colegii lui pentru indicatorul extracției politice în termeni absoluți (în esență, capacitatea de taxare raportată la un potențial estimat, cu unele corecții) și am urmat practica din A.F.K. Organski și Jacek Kugler de a pondera valoarea acestuia. Rezultatul a fost că puterea Chinei reprezintă circa 58% din cea a SUA și că procesul de tranziție este unul lent, care a încetinit în ultimii ani; rezultă o stabilitate mai mare decât dacă am compara doar capacitatea de producție, care rezumă demografia și productivitatea (Fisunoglu și alții 2020).

Estimările referitoare la procesul tranziției de putere dintre SUA și China ne arată o schimbare care a încetinit în ultimii ani, îndeosebi în 2021 și 2022. Teoria tranziției de putere ne sugerează că, tinzând spre 70% sau 60% din capacitățile SUA, în funcție de măsura utilizată, China este foarte aproape de o paritate aproximativă, în termenii resurselor generale și că ne aflăm în vecinătatea zonei de conflict anticipată de adepții acestei perspective, însă viteza redusă și frânarea remarcate ne sugerează că există surse de stabilitate. Concluzia nu este trivială, deoarece explicații rivale sugerează fie că bipolaritatea duce la reducerea conflictelor, fie că Beijingul este în declin și este tentat de a declanșa un conflict preventiv sau că tranziția a avut loc acum un deceniu (Brands și Beckley 2022, Allison 2022, Waltz [1979] 2006). În cele ce urmează, mă voi ocupa de investigarea reprezentărilor elitelor, pentru a completa analiza.

²⁴ Unii teoreticieni leagă gradul de concentrare de izbucnirea războaielor regionale. Explicația în termeni de concentrare este distinctă de cea bazată de polaritate.

²⁵ Proiectul continuă și o bază de date este actualizată odată la câțiva ani (Fisunoglu și alții 2020). Pentru datele lipsă, am folosit valoarea medie decenială.

1.2. Gradul de ostilitate: tendințe pe termen mediu

Satisfacția față de ordinea internațională actuală reprezintă a doua variabilă explicativă importantă. În absența acesteia, existența unei parități de putere explică izbucnirea războaielor doar în 50% dintre cazuri (Organski și Kugler 1980, Vasquez 1996). Pentru a evita abordarea ei ca o variabilă reziduală și a vicia rezultatul cercetărilor din această tradiție, este necesară o foarte bună operaționalizare care să permită identificarea clară și anterioară evenimentelor pe care le studiem (*Ibidem*). Din păcate, acest lucru este destul de dificil și paradigma pozitivistă în care se încadrează teoria tranziției de putere poate ridica semne de întrebare.

Ca și în anii trecuți, voi urma exemplul lui Douglas Lemke referitor la cheltuielile militare excesive. El a pornit de la ideea că aceste practici reflectă, cel puțin, anticiparea unui război viitor și deciziile fie de a se pregăti pentru purtarea acestuia, fie de a încerca să descurajeze (Lemke 2002). Confruntarea violentă poate fi inițiată de competitor, pentru a accelera tranziția de putere, sau de fostul hegemon, pentru a o preveni (*Ibidem*). Ele pot reflecta, însă, și alte considerente, cum ar fi politica birocratică internă, motiv pentru care avem de-a face cu o oarecare incertitudine (Organski și Kugler 1980)²⁶.

Conceptul conține două caracteristici. Mai întâi, schimbarea cheltuielilor militare ale actorului studiat, iar apoi, modificările sunt comparate cu tendințele înregistrate în cazul fostei puteri dominante, pentru a observa dacă avem de-a face cu o intensificare a tendințelor. Trebuie evidențiat și că o paritate generală a capacităților este presupusă a exista. Sunt folosite valori deceniale pentru a evita accidentele și erorile de măsurare, valorile fiind prelucrate și transformate în valori constante după cea a dolarului din 1985, iar datele bazându-se pe catalogul SIPRI, prin intermediul site-ului Băncii Mondiale (The World Bank 2024d).

Datele oferă unele surprize. Pentru China, media ratelor de creștere a cheltuielilor militare a fost de: 7% între 1991 și 2000; 15% între 2001 și 2010; 9% între 2011 și 2020; și 8% în 2021. Ce este interesant, în 2022, ultima statistică disponibilă arată că rata de schimbare este de doar 1%. Altfel spus, dacă ținem cont de inflație, valoarea alocațiilor bugetare pentru apărare, în acel an, nu a fost impresionantă, chiar dacă au existat anunțuri oficiale și îngrijorări mediatice. În cazul SUA, rata de schimbare a avut următorul traseu: -2,15, 5% și 0% în primele trei decenii investigate, alături de -2% în 2021 și 1% în 2022.

²⁶ Alternativa ideală ar fi accesul direct la ideile decidenților, prin interviuri, sau la documentele și dezbaterile interne, dar, adeseori, acest lucru este imposibil de realizat.

Ce putem concluziona de aici? Diferența dintre accelerații este favorabilă Chinei, cu excepția ultimului an (9%, 9%, 9%, 10% și 0%), iar cheltuielile militare chineze reprezintă aproximativ un sfert din cele americane. Nemulțumirile elitelor de la Beijing nu sunt încă suficient de mari pentru a justifica inițierea unei confruntări majore, chiar dacă pregătirea militară ia amploare²⁷. Reiese și că riscul unui conflict de anvergură globală și intensitate maximă este în creștere, dar este încă redus, ceea ce nu exclude tensiuni și războaie locale.

1.3. Potențialul militar: absența unor schimbări de anvergură

În ediția de anul trecut a *Evaluării strategice* am folosit și indicatori militari, pentru a evalua stabilitatea și gradul de conflict din relațiile sino-americane și sistemul internațional. Cercetătorii CoW au argumentat că este util să investigăm capacitatea militară a actorilor, nu doar puterea, în general, iar cursul războiului din Ucraina sugerează un raționament similar. De exemplu, Daniel Geller a susținut că instabilitatea ierarhiei de putere la nivel mondial duce la conflicte între puterile secundare, care pot escalada spre etajul superior de putere (Geller și Singer 1998, 172-175). Voi studia impactul acestor factori, pornind de la metodologia CoW.

Capacitatea militară este estimată în termeni generali. Voi lua în calcul personalul și cheltuielile militare, stabilind ponderea celor doi actori pentru fiecare și voi estima proporția statelor, combinând pozițiile (*Ibidem*), pe baza datelor culese de la SIPRI, Banca Mondială și IISS, pentru perioada 1990-2022 (The World Bank 2024d, IISS 2024). Mă interesează dacă relația este instabilă (tendință spre paritate), dacă a avut loc o schimbare de anvergură (de peste 20%) sau dacă aceasta reprezintă o tranziție (o valoare de peste 60% din total, pentru statul în ascensiune (*Ibidem*)). Ipoteza este că declinul liderului poate angrena un proces de difuzie a instabilității în alte spații și zone tematice.

Puterea militară a SUA este în declin relativ, dar nu am asistat la o schimbare de anvergură sau la o tranziție. Capacitățile militare ale Chinei au crescut gradual, de la 32% din cele americane în 1990 la 41% în 2012 și reprezentau circa 43% în 2022. Raportul s-a schimbat doar cu 10%, sub pragul de 20%, estimat pentru a vorbi de o ruptură, iar SUA și-au menținut constant avantajul în ultimul deceniu al intervalului ales, chiar dacă vorbim despre unul diminuat (Geller și Singer 1998, 172-175). Principalele explicații ar proveni din finanțarea domeniului militar în ambele state și din reformele militare chineze, care au redus dimensiunea forțelor armate (Saunders 2020).

²⁷ Indicatorul poate fi folosit și în sens invers.

Concluziile sunt și aici destul de ambigue. Există o reducere a puterii militare americane, nu însă atât de puternică pentru a justifica concluziile alarmiste referitoare la transformarea ordinii mondiale. SUA au la dispoziție destule resurse pentru a-și promova interesele globale. Ca și în cazul capacității generale, creșterea potențialului militar chinez a încetinit în ultimii ani și probabil că tendința va continua, în absența unui șoc de anvergură. Analiza a avut la bază însă nivelul global, luând în calcul ideea unui sistem bipolar de mari puteri, pentru că, după cum vom vedea, lucrurile sunt diferite în regiunea Asia-Pacific, unde China se bucură de avantaje majore în comparație cu vecinii săi, iar SUA sunt implicate în evenimentele din mai multe regiuni, simultan.

Secțiunea a fost dedicată analizei gradului de conflict din relația sino-americană, pe termen mediu și lung. Am folosit o perspectivă braudeliană a unor fluxuri sociale cu temporalități diferite, care ne ajută să înțelegem desfășurarea unor procese complexe de modernizare care au schimbat și au conectat societățile de pe întreg mapamondul, în ultimele două secole. Teoria tranziției de putere ne ajută să legăm aceste schimbări de consecințele politice la nivel internațional și ne oferă o metodologie aparte pentru a o putea schimba.

Teoria tranziției de putere are o serie de puncte slabe. Se concentrează asupra marilor puteri, identifică o cauză necesară, a cărei operaționalizare este incompletă, iar a doua cauză este dificil de investigat (Vasquez 1996). Ea se lovește de greutăți speciale dacă este aplicată unor societăți între care există niveluri diferite de dezvoltare, cum este cazul SUA și al Chinei, în sensul că două dintre cele trei componente ale capacităților pot fi estimate după metode diferite, care conduc la rezultate contradictorii, mai ales în ceea ce privește valoarea cheltuielilor militare. Extinderea conceptualizării la domeniul nuclear ridică și ea semne de întrebare referitoare la confuzia dintre putere și vulnerabilitate (Buzan 2000).

Cu toate acestea, teoria tranziției de putere este utilă pentru că oferă un cadru analitic destul de coerent, care poate fi corectat sau dezvoltat. Explicația a fost testată în diverse contexte și a inspirat mai multe teorii secundare, beneficiind, în ultimele decenii, de o creștere a popularității în comparație cu teza rivală, cea a echilibrului de putere. Ea este și suficient de bine cunoscută de decidenții și liderii de opinie din ambele tabere, ceea

ce poate inspira și critici referitoare la profețiile care se împlinesc de la sine. Apetența pentru elaborarea de indici și recursul la date o face deosebit de utilă pentru evaluările la zi.

Cele două concepții au fost folosite cu ușoare modificări în demersul de față. Am preluat formularea gradului de conflict de la Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, care au înlocuit variabila dihotomică război-pace cu cinci clase ordinale: rivalități severe, rivalități moderate, pacea rece, pacea caldă și comunitățile de securitate (Goertz, Diehl și Balas 2016, 5). Teoria a fost interpretată metaforic, ca explicând intensificarea conflictului, un proces, ceea ce înseamnă că îmi permite să studiez fenomenele intermediare și o face mai compatibilă cu definirea problematicii nucleare în termeni de vulnerabilitate, nu de distribuție a puterii, o definire la care ader (Wohlstetter 1958). Operaționalizarea este și ea problematică și am optat pentru folosirea indicatorilor economici în termenii valorii de schimb și a datelor oficiale preluate de la SIPRI pentru cheltuielile militare.

Ipoteza fundamentală este că gradul de conflict depinde de existența unei parități a capacităților SUA și Chinei și de nemulțumirea elitelor. Potențialul luat în calcul reprezintă combinația unor factori demografici, economici și politici, care reflectă procesele de modernizare inegală menționate anterior, care schimbă și ierarhiile de putere dintre actorii politici la nivel internațional. Capacitățile demografice și economice ale Chinei au atins, în 2022, circa 71% din cele americane, iar cele totale, în jur de 60%, dar această variabilă este încă în curs de operaționalizare, iar diferența dintre nivelurile de dezvoltare socială se menține. Are loc o schimbare a relațiilor de putere, care tinde spre paritate, dar viteza acesteia a scăzut și încă nu a fost atins pragul de 80%, ceea ce înseamnă că au sporit șansele de conflict, însă nu ale unei conflagrații mondiale de amploare, cu mijloace militare și mobilizare masivă.

Nemulțumirea elitelor a fost estimată pe baza cheltuielilor militare excesive și accentul a fost pus pe demersurile potențialului contestatar. Și aici am asistat la o schimbare majoră după 1990, care a încetinit în ultimii ani, în 2022 fiind aproape insesizabilă, în mare parte, deoarece SUA au menținut un nivel ridicat al bugetelor de apărare. Washingtonul se bucură, în continuare, de un avantaj semnificativ în termeni absoluți, iar Beijingul nu a apăsat pe pedala de accelerație militară, probabil din dorința de a realiza și alte obiective. Este important de menționat că teoria tranziției de

putere folosită aici are o orientare globală, iar alte tipuri de conflicte nu pot fi excluse (Vasquez 1996).

Relația dintre potențialele militare evidențiază tendințe similare capacităților generale. Ierarhia este instabilă, cum ponderea Chinei a crescut, însă schimbarea este moderată și nu a condus la o inversare a pozițiilor. Aici se observă caracterul interactiv al sistemului internațional și poate ambiguitățile predicțiilor, care pot influența comportamente opuse, de activism sau de resemnare. Și aici, este vorba despre o viziune globală, nu regională, care se bazează pe o serie de premise referitoare la politică, forțe și tehnologie.

Rezultă că gradul de conflictualitate ar trebui să sporească la un nivel moderat. Se pot spune mai multe, mulțumită eforturilor lui Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, și anume că o rivalitate moderată se conturează. Aceasta are anumite caracteristici, între care: o înfruntare militară este credibilă și cei doi actori elaborează planuri pentru această probabilitate; iar tensiunile și crizele politico-militare sunt prezente; divergențele persistă (Goertz, Diehl și Balas 2016, 28). Comunicarea diplomatică a fost menținută, ceea ce înseamnă că există cel puțin o posibilitate de control (*Ibidem*).

Surprinzător pentru o analiză cu premise structurale, din cele mai sus reiese importanța contingentei și alegerilor. Mai întâi, tendințele demografice, economice și politice nu sunt deterministe, după cum arată impactul politicii unui singur copil sau al reformelor lui Deng Xiaoping, în general, și al reorientării politicii Washingtonului față de Beijing, din ultimul deceniu și ceva. Procesele de modificare a relațiilor de putere au încetinit, în ultimii ani, dacă ne uităm la capacitățile generale și la cele militare, cel mai des discutate. Asta nu înseamnă că China stagnează, ci că și alți actori s-au adaptat, marca socialității internaționale.

În al doilea rând, așa cum au argumentat John Vasquez și alți autori, există mai multe căi spre război. Procesul care conduce la conflictul dintre marile puteri nu este neapărat similar cu cele care se întâlnesc în cazul înfruntărilor locale, civile sau transnaționale. Acestea pot avea un caracter autonom sau pot anticipa rivalități de amploare la nivel mondial, două motive pentru care o viziune globală a relațiilor sino-americane se poate dovedi insuficientă. Ținând cont și de această rezervă, în cele ce urmează, voi studia o serie de teme, pentru a observa dacă tendințele investigate conduc la efectele anticipate de teorie.

2. Evenimentele din 2023: tensiuni și negocieri

Analiza din secțiunea anterioară a indicat că există un proces de tranziție a puterii, care a încetinit în ultimii ani și care tinde spre paritate, iar nemulțumirile liderilor chinezi față de ordinea generală sunt destul de mari, dar nu reprezintă o direcție dominantă. De-aici, a fost derivată așteptarea unui grad moderat de conflict, iar tendințele sunt valabile pe termen mediu și lung²⁸. Secțiunea de față urmărește tematicile diplomatice, comerciale, tehnologice și cele legate de forța armată, care au reprezentat principalele zone tematice de interacțiune²⁹.

2.1. Relațiile politice bilaterale

O nouă întâlnire Biden-Xi a avut loc în SUA. Politica oficială este de a sublinia atât competiția strategică, cât și gestionarea pericolelor comune, pentru a evita o alunecare spre conflicte, în acord cu ideea responsabilității marilor puteri (The White House 2023a, Xinhua 2023). În cadrul întrevederii din 15 noiembrie 2023, desfășurată în timpul summitului Cooperării Economice Asia-Pacific, cele două părți au subliniat importanța dialogului strategic continuu, la mai multe paliere de decizie, liderul de la Beijing declarând chiar că „Pământul este suficient de mare pentru ca ambele state să reușească” (The White House 2023a, Cheng 2023). Potrivit Casei Albe și specialiștilor americani, SUA și China au reluat parțial contactele directe la nivel militar, inclusiv la nivelul comandamentelor de teatru (The White House 2023a, Wilder 2023).

Divergențele menționate sunt cele deja clasice. Din perspectiva americană, acestea constau în protejarea democrației și a stabilității în regiunea Asia-Pacific, accentuând Marea Chinei de Sud, Marea Chinei de Est, Coreea și Taiwan, sprijinirea Ucrainei și respectarea drepturilor omului în China (The White House 2023a). Administrația Biden a păstrat multe dintre direcțiile predecesoarei sale referitoare la China, dar a accentuat rolul aliaților și a evitat retorica excesivă, de tipul absolutizării regimului de la Beijing (Gupta 2023). Potrivit presei internaționale, Xi Jinping a subliniat politica tradițională de reunificare cu Taiwanul, iar discuțiile cu liderul american s-au referit și la războaiele din Ucraina și Gaza sau la sancțiunile economice și tehnologice, fără a fi clar dacă s-a ajuns la un acord (Megerian și Miller 2023, Sacks 2023).

²⁸ Amintesc că, după Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, rivalitatea moderată presupune: credibilitatea unui război, existența unor planuri de război, forme diferite de criză, interese divergente, comunicare și reprezentare diplomatică absente (Goertz, Diehl și Balas 2016).

²⁹ Există un oarecare risc al erorii de selecție, motiv pentru care am încercat să nu mă rezum doar la fenomenele militare.

Biden și Xi au menținut câteva teme de cooperare. Aici a fost vorba, în primul rând, de climă și încălzirea globală, reuniunea desfășurându-se cu puțin înaintea COP28 din Dubai (The White House 2023a, World Resources Institute 2023). Un alt subiect s-a referit la traficul de droguri, în special la fentanyl și la precursorii acestui compus, care a devenit, în ultimii ani, o prioritate pentru autoritățile din SUA (The White House 2023a). S-a discutat și despre relațiile transnaționale, călătoriile în cele două țări și studiile, probleme care s-au acutizat odată cu tensionarea legăturilor bilaterale și cu izbucnirea pandemiei de Covid-19, dar și despre inteligența artificială (The White House 2023a, Roach 2023).

Reuniunea din California simbolizează bipolaritatea și bipolarismul relațiilor internaționale contemporane. Dennis Wilder a subliniat că liderul chinez a fost interesat, în primul rând, de respect și prestigiu și că a obținut aceste demonstrații, din partea omologului său (Wilder 2023). Au existat anumite asperități, înainte și imediat după discuții, însă problemele au fost ținute sub control. De exemplu, Biden l-a caracterizat pe Xi drept un dictator, evidențiind natura comunistă a regimului de la Beijing (Hunnicutt și Mason 2023).

Pe parcursul anului trecut, au mai avut loc și alte vizite oficiale. Acestea sunt important de menționat, deoarece tensiunile bilaterale au sporit, în 2022, odată cu disputele referitoare la Taiwan și cu manevrele politice din jurul războiului din Ucraina, dar și în 2023, după cum vom vedea în continuare (M. Smith 2023). De exemplu, secretarul de stat american, Anthony Blinken, s-a deplasat în China, iar șeful diplomației chineze a întreprins o vizită oficială în SUA. Un anumit grad de cooperare politică cu China s-a dovedit a fi necesară în acea perioadă, în contextul temerilor referitoare la posibilitatea folosirii armelor nucleare de către Federația Rusă împotriva statului vecin, frici care au sporit în toamna anului 2022 și la începutul anului 2023, o cooperare care face parte din politica oficială americană (Blinken 2022).

Cu toate acestea, tensiunile sino-americane nu trebuie subestimate, anul 2023 fiind caracterizat și prin dispute și tensiuni. Un balon rătăcit, despre care nu se știe foarte multe lucruri clare, a plutit în derivă deasupra teritoriului american, iar oficialități și lideri de opinie din SUA au blamat China că este vorba despre o instalație de spionaj. Autoritățile de la Beijing au negat acuzațiile, iar atenția opiniei publice a fost atrasă de acest incident spectaculos și încă nelămurit în întregime. În cele din urmă, balonul a fost doborât, iar relațiile dintre cele două țări au devenit mai ostile, Blinken amânând cu câteva luni vizita planificată, în

condițiile în care era vorba despre primul demers de acest tip din 2018 (China Briefing 2024, Sharp 2023).

Comentatorii au subliniat și dimensiunea internă a acestor demersuri diplomatice. 2024 va fi un an electoral în SUA și relațiile cu China ar putea fi unul dintre subiectele controverselor interne, în condițiile în care se conturează o a doua competiție Biden-Trump (Jia 2024). Activitățile diplomatice ar fi un fel de compensare preventivă a exceselor retorice ce urmau să apară (Wilder 2023). Majoritatea americanilor are o părere proastă despre China și teme ca locurile de muncă și mândria națională ar putea să influențeze opiniile, chiar dacă alegătorii nu sunt foarte pasionați de politica externă, iar politica administrației actuale nu diferă foarte mult de cea a predecesoarei sale (Zhou 2023).

Pentru partea chineză, experții evidențiază alte surse. Xi Jinping a demarat un amplu proces de centralizare politică și economică, în slujba unor obiective ambițioase, deși puțin cam vagi, de a transforma China, până spre jumătatea secolului, într-o societate prosperă și mai puternică (Shambaugh 2020, Zhou 2023). În ultimii doi ani, au intervenit mai multe probleme, observabile și în statisticile discutate în secțiunea anterioară: un refuz social al politicii Covid 0, mândria regimului; declinul demografic s-a accentuat; creșterea economică a devenit mai lentă; calitatea corpului ofițeresc pare a fi problematică, odată cu un nou val de epurări în rândul structurilor de comandă (Zhou 2023). Ca și omologii lor de la Washington, decidenții de la Beijing mizează pe o nouă transformare tehnologică, bazată pe microcipuri, comunicații, inteligență artificială, noi surse de energie și altele, care să le permită continuarea proceselor de modernizare, cauza fundamentală a schimbării din perspectiva teoretică adoptată aici (N. Smith 2023).

2.2. Bipolaritatea și coalițiile

Teoria tranziției de putere sugerează că cea mai bună strategie, pentru hegemonul contestat, este de a consolida o coaliție a puterilor statu-quo³⁰. Asocierile internaționale determină extinderea, magnitudinea și rezultatul unui conflict, ceea ce face necesară investigarea alianțelor și a altor formule diplomatice (Organski și Kugler 1980, Geller și Singer 1998). Folosind datele prezentate în secțiunea anterioară, reiese că gruparea statelor conservatoare deținea un avantaj de aproximativ 3 la 1 în fața

³⁰ Vezi și teoria lui Randall Schweller despre balanța intereselor (Schweller 1998). Nu este obligatoriu ca puterile revizioniste să formeze o coaliție revoluționară, după cum arată istoria celui de-Al Doilea Război Mondial, când Germania a atacat Uniunea Sovietică.

Chinei și Rusiei, prin 2018, un decalaj suficient atunci pentru le oferi succesul într-o confruntare directă și de anvergură, chiar dacă India rămânea neutră. Acest avantaj s-a aflat în scădere continuă, chiar dacă lentă în ultima perioadă, unul dintre motive fiind creșterea economică diferențiată, Washingtonul și Beijingul descurcându-se mai bine decât Bruxellesul³¹.

SUA și UE împărtășesc unele rezerve și critici față de China, obiecții care au devenit destul de similare în ultimii ani. Decidenții europeni blamează China pentru: politici protecționiste, care ar fi cauzat un deficit comercial de 400 de miliarde de euro, acestea fiind direct legate de proiectele militare; discriminarea companiilor europene; limitarea vânzărilor de metale rare; ambițiile de putere; și sprijinul pentru Rusia (Leyen 2023b). Președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen promovează politici de *de-risking*, care presupun o combinație de neomercantilism intern, diversificarea lanțurilor de producție și aprovizionare și negocieri cu China, și accentuează caracterul de rivalitate al relației (Leyen 2023a, Leyen 2023b). Persistă însă deosebiri de interese și opinii cu SUA referitoare la scopurile politicilor (*decoupling* versus *de-risking*), la dimensiunea și importanța relațiilor economice cu Beijingul sau la politicile protecționiste adoptate de administrația Biden, îndeosebi subvențiile din programul de reducere a inflației (Inflation Reduction Act - IRA), dar cele două părți au continuat negocierile de-a lungul anului (Leyen 2023b, Lynch și alții 2023, Schüller 2023, Blenkinsop 2023, Shahal și Mason 2023).

Au fost intensificate și relațiile sino-europene, dar din rațiuni pragmatice. Reprezentanți chinezi au vizitat Europa și reciproc, iar autoritățile de la Beijing au anunțat eliminarea vizitelor pentru câteva state europene (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024). Comerțul a continuat, însă au apărut dezbaterile despre dependența de China, îndeosebi în privința produselor considerate critice sau strategice, deficitul comercial, iar o anchetă a fost inițiată referitoare la subvențiile acordate producției de mașini electrice (Leyen 2023b, Schüller 2023). Un nou summit UE-China a avut loc la Beijing, în 7 decembrie 2023, iar rezultatele au fost similare cu cel american: dezacord asupra comerțului; amenințări cu tarife; acces la piața chineză; restricții pentru exportul unor materii prime strategice; sprijin pentru Rusia; cooperare cu SUA; acord despre încălzirea globală și despre importanța comunicării diplomatice și instituționale (Larres 2023).

³¹ După măsurătorile adoptate aici, economiile Chinei și UE au ajuns chiar la paritate începând cu anul 2020, cu un mic avantaj pentru prima.

UE a devenit mai preocupată de chestiunile politico-militare, odată cu războiul din Ucraina și acest lucru a influențat și atitudinea față de China, principalul partener al Federației Ruse (Leonard 2024). Beijingul este considerat o amenințare potențială, un competitor strategic de către liderii europeni, dar și ca susținător al agresiunii Moscovei, sprijinul constând în legitimarea scopurilor politice globale și intensificarea relațiilor comerciale, inclusiv prin preluarea unei părți a exporturilor de gaze și rămâne de văzut în ce fel a ținut cont de sancțiunile occidentale (Leyen 2023a, Leyen 2023b, Bequelin 2023, Leonard 2024)³². Decidenții discută mai des despre „suveranitatea europeană” și, în acest sens, Parisul a adoptat o diplomatie mai combativă, iar Berlinul a trecut printr-o adevărată transformare, cel puțin declarativ (Leonard 2024). Tendința nu este nouă, dar s-a accelerat din februarie 2022. Trebuie să ținem cont că Germania a reprezentat și unul dintre principalii parteneri comerciali ai Chinei, că UE adoptase o atitudine mai conciliantă, prin comparație cu cea a SUA în deceniul trecut, și că politicile au început să se modifice gradual, odată cu pandemia de Covid-19, presiunile americane în dosarul Huawei și o mai bună conștientizare a mizelor politico-militare.

Pot exista și consecințe mai serioase. Unul dintre cei mai importanți specialiști în domeniu, Mark Leonard, a argumentat că principalele slăbiciuni ale politicilor de securitate și de apărare promovate, în trecut, de UE au fost mai curând identitare și politice decât instituționale și de capabilități și că sursa lor venea din credința în imposibilitatea unui nou război purtat între statele europene (Leonard 2024). El susține că agresiunea Moscovei și sprijinul chinez pot modifica aceste lucruri și că Uniunea a realizat deja primii pași spre a deveni o mare putere autentică (*Ibidem*). Chiar dacă nu suntem încă acolo, un asemenea eveniment ar conduce la tranziția de la un sistem bipolar spre unul multipolar, în care coaliția occidentală se bucură de avantaj. Autorul argumentează că un acord cu SUA ar reprezenta o condiție necesară pentru reușita procesului respectiv și că idealul l-ar reprezenta o apărare credibilă, într-un cadru atlanticist, legată de NATO.

O formulă diplomatică importantă pentru viitorul regiunii Asia-Pacific este Cooperarea Cvadrilaterală (QUAD). Compusă din SUA, Japonia, India și Australia, gruparea reprezintă o eventuală contrapondere la ascensiunea și politicile Chinei, aflată într-un stadiu incipient (Luthra 2023).

³² Experții occidentali au considerat că China a respectat sancțiunile pentru a evita repercusiunile, dar, recent, au apărut acuzații cum că ar fi încălcat restricțiile respective, oferind și sprijin pentru efortul de război al Federației Ruse (Leong și Lin 2024).

Un summit a avut loc, în mai 2023, în cadrul căruia participanții au invocat importanța stabilității regionale, iar forțele navale ale membrilor au participat la un exercițiu militar comun (Center 2023). India menține relații bune atât cu Vestul, cât și cu Rusia, iar legăturile cu China s-au tensionat, odată cu confruntarea din Himalaya, din 2020. Din perspectiva teoriei tranziției puterii, India este o potențială putere regională, iar atitudinea sa ar putea fi decisivă în următoarele decenii.

A doua formulă de cooperare lansată de SUA în ultimii ani este parteneriatul trilateral AUKUS. În cadrul reuniunii din martie 2023, a fost anunțat un plan pentru livrarea, către Australia, a submarinelor propulsate nuclear, de către SUA, cu sprijinul Marii Britanii (Katz 2023). La finalul anului trecut, legislativul american a autorizat livrarea, care se va desfășura pe termen mediu (Hurst și Butler 2023). Achiziția a presupus anularea unui contract cu Franța, ceea ce a trezit controverse, alte critici referindu-se la utilitatea pentru politica de proliferare aliată și la impactul asupra proliferării nucleare, din cauza utilizării uraniului îmbogățit (Childs 2023, Kuperman 2023).

De cealaltă parte, cooperarea dintre China și Rusia s-a dezvoltat (Lin și Hart 2024). Liderii celor două țări au continuat să se întâlnească și să critice ordinea liberală condusă de SUA, în condițiile în care agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei fusese precedată de o întrevvedere Xi-Putin (Lin și Hart 2024). China este suspectată de oficialii occidentali că a contribuit la efortul de război al Rusiei, furnizând produse cu folosință duală, în condițiile în care comerțul bilateral a ajuns la apogeu, în 2023, depășind valoarea de 240 de miliarde de dolari (Lin și Hart 2024, 251, Weitz 2024). China a anunțat, la începutul anului, un plan de pace care promova negocierile, care a fost criticat, deoarece era prea apropiat de poziția Moscovei (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024, China 2023, Ellyatt 2023).

China a rămas unul dintre cei mai importanți parteneri ai Rusiei, în ultimii ani. În mod tradițional, relațiile bilaterale au fost reci, marcate de suspiciune, și chiar ostile, dar, din 1989, cele două părți s-au apropiat în mod gradual (Cioculescu 2018, Voskressenski 2020). Ostilitatea crescândă dintre Vest, pe de o parte, și China și Rusia, de cealaltă parte, a fost însoțită de o apropiere între ultimii doi actori, iar experții occidentali continuă să speculeze referitor la profunzimea cooperării respective (Berzina-Cerenkova și Rühlig 2023, Lin și Hart 2024, Düben 2024). Amândouă statele au dezvoltat și relațiile cu „Sudul Global”, un

exemplu fiind extinderea BRICS, iar Beijingul s-a remarcat prin medierea dintre Arabia Saudită și Iran din 2023 (Lin și Hart 2024, Fong și Maizland 2024)³³.

Tabelul nr. 1: Evoluția politicii externe a Chinei (Shambaugh 2020, 4-18)

Perioada	Etapa
Anii '50	Închiderea internațională
Anii '60	Radicalizarea ideologică
Anii '70	Reconcilierea cu Occidentul
Anii '80	Deschiderea și represiunile interne
Anii '90	Reluarea deschiderii
Anii 2000	Cooperarea multilaterală
Începând cu 2012	Perioada marilor ambiții

China pare interesată de menținerea relațiilor atât cu Occidentul, cât și cu Rusia. Motivele reprezintă o combinație de strategie și economie: China nu este suficient de puternică pentru o confruntare de anvergură; economia a început să se lovească de probleme; imaginea externă s-a deteriorat (Bequelin 2023). Diferite voci ridică semne de întrebare despre viabilitatea acestei orientări, iar China încearcă să se prezinte ca un mediator credibil (Düben 2024). Temerile referitoare la o ofensivă chineză împotriva Taiwanului, paralelă cu războiul din Ucraina, s-au manifestat de mai multe ori din februarie 2023 și au contribuit chiar la strângerea relațiilor dintre SUA, țările europene și state ca Japonia și Coreea de Sud, însă nu este clar dacă Beijingul este dispus să adopte o politică de confruntare radicală (Berzina-Cerenkova și Rühlig 2023).

Beijingul a propus și noi idei referitoare la organizarea relațiilor internaționale. Într-un discurs, președintele Chinei a lansat „Inițiativa civilizației globale”, care se referă valorile pe care ar trebui să se bazeze procesele de modernizare mondiale, anume accent pe popor, diversitate a căilor și a condițiilor naționale, conducere creatoare, comunitarism și decizii hotărâte (16 martie 2023) (Xi 2023). Xi Jinping a declarat că dezvoltarea Chinei este benefică pentru umanitate, a invocat armonia, câștigurile reciproce și a legat discursul de alte două proiecte, „Inițiativa de dezvoltare globală” și „Centura și drumul” (Belt and Road), care au completat proiecte anterioare, ca Banca de Dezvoltare Asiatică (Xi 2023). Acestea au fost receptate, uneori, în Occident ca semn al revizionismului radical, ca o viziune alternativă despre ordinea mondială, dar, fiind vorba

³³ Grupul de la Shanghai s-a extins, la rândul său, odată cu includerea Iranului, în 2023 (Pandey 2023).

despre un regim comunist, este greu de spus dacă avem de-a face cu o orientare revoluționară, cum s-a întâmplat în trecutul țării, așa cum ilustrează tabelul nr. 1, sau doar de propaganda pentru consolidarea imaginii liderului (Lin și Hart 2024)³⁴.

2.3. Competiția economică multilaterală

Comerțul, cercetarea, înarmarea și strategia s-au intersectat din ce în ce mai des, odată cu conturarea rivalității sino-americe. Schimburile economice sunt importante pentru creștere, dar și ca sursă a puterii internaționale, alături de excedentul bugetar și moneda de rezervă globală sau ca simbol al apropierii și ostilității între diverși actori (Gilpin 1999). Cercetarea a devenit un element central al rivalității sino-americe, în condițiile în care decidenții se așteaptă la o nouă revoluție tehnologică și încearcă să obțină poziții dominante sau, cel puțin, un avantaj temporar (Miller 2023). Programele de înzestrare și modernizare a forțelor armate au fost destinate atât instrumentelor tradiționale, cât și celor noi (IISS 2024).

Comerțul a devenit un obiect de dispută, în ultimii ani. SUA au reprezentat circa 10% din totalul exporturilor de mărfuri (locul 3) și 15% din cel al importurilor (locul 1), o poziție relativ stabilă în 2023, UE a deținut 13% și 14% (locul 2 la ambele categorii), iar ponderea Chinei a fost de 12% și 17% (locurile 1 și 3) (World Trade Organization 2024, 39-40). Pentru comerțul cu servicii, SUA dețineau 15% și 11% (locul 2), UE – 22% și 21% (locul 1) și China – 5% și 9% (locurile 4 și 9) (World Trade Organization 2024, 42). Valoarea schimbului de mărfuri a scăzut, în această perioadă, cu 5%, iar valoarea celui cu servicii a înregistrat un spor de 9% (World Trade Organization 2024, 2).

Deficitele comerciale ale SUA și UE cu China au scăzut, în 2023. Pentru SUA, este vorba de o reducere de peste 100 de miliarde de dolari, o valoare apropiată fiind valabilă și în ceea ce privește schimbul de bunuri al UE (Bureau of Economic Analysis 2024, Eurostat 2024). Valoarea totală a diferenței dintre importuri și exporturi în comerțul cu Beijingul a fost, pentru Washington, de circa 280 de miliarde de dolari (Bureau of Economic

³⁴ Alastair Iain Johnston a argumentat că termenii „comunitate internațională” sau „puteri revizioniste” și „statu-quo” sunt prost definiți. Același lucru este valabil și pentru cel de „ordine internațională bazată pe reguli”. El a distins între provocarea față de reguli și organizații (participare redusă, participare cu încălcarea normelor, participare cu schimbarea normelor) și contestarea distribuției de putere (atitudini revizioniste, preferința pentru recursul la forță) (Johnston 2003, 5-56).

Analysis 2024). În general, valoarea schimburilor comerciale ale Chinei a scăzut atât pentru importuri, cât și pentru exporturi (Aytekin 2024).

Mai multe explicații au fost propuse pentru aceste evoluții. Economia chineză s-a lovit dificultăți legate de moștenirea politicii Covid 0, abandonată la finalul anului 2022. Performanța sa a fost afectată și de problema creditului imobiliar, de declinul demografic sau de excesul de capacitate de producții, dar creșterea a continuat (Leyen 2023a, Aytekin 2024). Alte interpretări evidențiază importanța factorilor internaționali: SUA au menținut tarifele impuse de administrația Trump, în condițiile în care China nu a realizat toate obligațiile asumate prin acordul din 2020; decidenții americani au impus noi restricții, îndeosebi în domeniul microcipurilor avansate; occidentalii își manifestă îngrijorarea referitor la materii critice sau vehicule electrice, iar Beijingul a urmărit, la rândul său, să își reducă dependența economică față de Vest (Moller-Nielsen 2024, Steinberg 2024). Factorii internaționali sunt legați de politicile industriale, problema lanțurilor de aprovizionare și de dorința de a beneficia de avantajele relative ale schimbărilor tehnologice anticipate de decidenți (Miller 2023).

Progresul tehnologic și politicile industriale sunt strâns legate, în competiția sino-americană. Protecționismul a revenit pe primul plan în relațiile Occidentului cu China în timpul administrației Trump și a rămas, de atunci, un reper fundamental, care s-a consolidat în contextul pandemiei de Covid-19 și războiului din Ucraina. Vulnerabilitatea lanțurilor globale de aprovizionare și posibilitatea de a fi folosite în interese politice și strategice au fost evidente. În mod tradițional, mercantilismul este legat de competiția de securitate și de război, iar teoria stabilității hegemonice argumentează că o putere în declin va renunța gradual la liberul schimb, în timp ce una aflată în ascensiune își va proteja economia internă de importuri și va stimula excesiv exporturile (Gilpin 1999).

Politicile industriale sunt un aspect al acestor strategii. Ele sunt instrumente dirijiste ale statului, prin care acesta încearcă să direcționeze economia pentru realizarea unor obiective politico-militare, cum ar fi promovarea unor sectoare considerate strategice, consolidarea unor campioni naționali sau stăpânirea unor tehnologii importante pentru securitatea națională (*Ibidem*). Implică aceleași costuri ca și alte forme ale intervenției statului în economie (corupție, birocratizare excesivă, inhibarea inovației sau inflație) și sunt dificil de aplicat (*Ibidem*). Ele întotdeauna au jucat un rol în democrațiile liberale, chiar și în timp de pace, iar discuția de acum se referă la priorități și ponderi.

Politicile industriale contemporane combină restricționarea competitorilor chinezi și promovarea producției interne. Exemplul tipic este cel al companiei Huawei, căreia SUA i-a impus o serie de restricții, însă experiența pandemiei a sugerat că statul poate juca un rol mai activ, iar administrația Biden a fost interesată de acest tip de acțiune. O serie de legi au promovat investiții în sectoarele considerate sensibile ca microcipuri sau energiile alternative și în cercetare. În paralel, pe lângă tarifele moștenite, decidenții americani încearcă să oprească proiectarea și fabricarea de componente avansate de către China.

De cealaltă parte, liderii de la Beijing au promovat, timp de patru decenii, o politică de dezvoltare care presupunea și recuperarea decalajului tehnologic. Chestiuni precum cooperarea dintre companii și stat, supravegherea și presiunile exercitate asupra companiilor occidentale sau furtul de tehnologie au existat chiar și în perioadele în care relațiile comerciale erau considerate bune (Adams 1998). Unele se manifestă chiar și între aliați, cel mai bun exemplu fiind suspiciunile dintre SUA și Japonia de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 (Gilpin 2004). Ceea ce s-a schimbat a fost orientarea generală a președintelui Xi Jinping, ambiția declarată de a domina noile tehnologii și de a transforma China dintr-o societate oficial moderat prosperă în prima putere mondială până la jumătatea secolului (Shambaugh 2020).

Decuplarea și politicile industriale intră în tensiune cu procesele de globalizare. Este încă prea devreme pentru a observa rezultatul (Kuo and Morrison 2023). Pe de o parte, ponderea Chinei în schimburile americane a scăzut cu 8% în intervalul 2018-2023, investițiile străine s-au redus la o zecime în comparație cu 2014 și circulația produselor electronice, îndeosebi a microcipurilor, a fost serios afectată (Slater 2024). Pe de altă parte, firmele chineze ar fi exportat prin țări terțe, ca Vietnamul și Mexicul, delocalizarea ar fi avut ca țintă alte țări din regiunea Asia-Pacific și China a adoptat o serie de decizii similare, factori ce pot să intensifice, nu să reducă globalizarea (Gilpin 1999, Slater 2024).

Administrația Biden a sprijinit producția internă prin subvenții și alte practici protecționiste. Ca și în cazul restricțiilor comerciale, aici este vorba mai curând de ponderi și accente, deoarece statul american a subvenționat companii și sectoare economice și în trecut, un comportament întâlnit și din partea altor actori internaționali (Gilpin 1999). Formele recente, lansate în 2021-2022 și continuate de atunci, se referă la producția de microcipuri, metale rare, baterii electrice sau la economia verde și au trezit temeri nu doar din partea Chinei, ci și a aliaților SUA. Regimul comerțului internațional a intrat în criză la

începutul anilor 2000, odată cu eșecul rundei Doha din cauza divergențelor dintre statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare referitoare la agricultură, iar inițiativele care au urmat, TTP și TTIP, nu au dus la rezultate impresionante (Lester 2016).

Intervenționismul statului american a urmărit scopuri diverse și au mobilizat resurse de amploare (BNP Paribas 2021). Dintre cele de reformă economică, Legea privind investiții în infrastructură și locuri de muncă (Infrastructure Investment and Jobs Act – IJA) prevedea cheltuirea a peste 850 de miliarde dolari, iar valoarea fondurilor acordate prin IRA și Legea privind crearea de stimulente utile pentru producerea de semiconductori (CHIPS) este de circa 440 de miliarde de dolari (Tomer 2023, Chu 2023)³⁵. Pe lângă aceste investiții, democrații au elaborat un pachet de redresare de 1.900 de miliarde de dolari care a trecut prin legislativ, iar administrația Trump adoptate două decizii similare, cu cheltuieli în valoare de 3.000 de miliarde (BNP Paribas 2021 Foran și alții 2020). Prin comparație, valoarea planului de redresare al UE (Recovery and Resilience Facility) a fost de 800 de miliarde de euro (Business 2022), iar Uniunea lansat, în februarie 2023, o inițiativă similară IRA, Planul industrial dn cadrul Pactului Verde (Green Deal Industrial Plan), de circa 270 de miliarde de dolari, orientându-se, dincolo de reglementări, spre subvenții (Zlady 2023, Berthelsen 2023).

2.4. Rivalități strategice: cercetarea și rolul forței armate

Promovarea producției interne este corelată de decidenți cu competiția în domeniul cercetării și dezvoltării. Australian Strategic Policy Institute (ASPI) a evidențiat pozițiile actorilor internaționali într-o serie de categorii importante pentru tehnologiile emergente, cele despre care se consideră că vor genera o nouă revoluție economică și politico-militară (Gaida și alții 2023). O serie de factori sunt detaliați și în tabelul nr. 2. Astfel, China deține un rol important sau dominant în producția avansată, inteligență artificială și comunicații, energii verzi, bioinginerie și senzori (37 din 44 de categorii), iar SUA este esențială pentru computere, vaccinuri și sateliți (7 din 44 de categorii) (*Ibidem*). Analizii ASPI estimează că în opt categorii, Beijingul este aproape de obținerea monopolului tehnologic (materiale la scală nanometrică, materiale de protecție, 5G, producție energetică bazată pe hidrogen și amoniac,

³⁵ Administrația Biden intenționa inițial să cheltuiască aproximativ 3.500 de miliarde de dolari, revenind la tradiția *New Deal*-ului interbelic, dar a trebuit să negocieze cu Congresul, ceea ce a condus la reducerea finanțării și la divizarea pachetului în mai multe legi (BNP Paribas 2021).

supercapacitatori, baterii electrice, biologie sintetică și senzori fotonici), iar SUA, în niciuna, dar joacă un rol important în fiecare clasă (*Ibidem*)³⁶.

La rândul lor, politicile industriale și de cercetare sunt legate de strategiile de apărare, dar China este încă în curs de a-și moderniza forțele armate. SUA și China au continuat să investească în tehnologiile considerate de viitor și diverse proiecte de achiziții a navelor, tancurilor, aviației sau rachetelor (IISS 2024, 18-32, 219-244). Președintele Xi Jinping a epurat o serie de ofițeri superiori, inclusiv pe recent numitul ministru al Apărării, acuzați de corupție, motivele reale fiind incerte (*Ibidem*). Ambele părți par să fie interesate de lecțiile învățate din războiul ruso-ucrainean și își monitorizează reciproc politicile și strategiile de securitate.

Pe lângă domeniile high-tech, cel nuclear a devenit din nou important. China a continuat să dezvolte focoase și sisteme de transport într-un ritm ce i-a îngrijorat pe decidenții americani, cu potențialul de a deveni a treia forță majoră, alături de SUA și Federația Rusă (IISS 2024, 20). Înarmarea nucleară a Chinei poate avea și obiective regionale, deoarece, într-un calcul al descurajării în regiunea Asia-Pacific, China este mai vulnerabilă decât SUA și ar putea să-și sporească forțele nucleare pentru a-și consolida securitatea (Christensen 2016). Taiwanul și forțele americane din vecinătate (Okinawa etc.) sunt expuse unor lovituri chineze, în contextul modernizării rachetelor intermediare, dar, reciproc, același lucru este valabil și pentru coastele de Est și de Sud ale statului comunist, care se numără printre zonele cele mai dezvoltate și motoarele economiei, alături de Beijing.

Taiwanul este, aici, cheia, iar importanța sa este dublă, ideologică și strategică. Reprezintă ultima moștenire a războiului civil (1926-1949) în condițiile în care China și autoritățile de la Taipei se consideră, fiecare în parte, reprezentanți ai Chinei autentice. Din acest motiv, Beijingul nu a renunțat la posibilitatea unificării prin forță, probabil nu va face niciodată acest lucru, însă măsura stabilității este prioritatea acordată problemei în sine și mijloacelor militare (Goertz, Diehl și Balas 2016). Din punct de vedere politico-militar, Taiwanul este poziționat la trecerea dintre Marea Chinei de Est și de Sud și deține cele mai avansate capacități de producere a microcipuri din lume (Miller 2023).

³⁶ Un rezultat interesant este prezența Iranului în top 5, la categoriile: materiale la scală nanometrică, materiale de protecție, materiale inteligente, materiale compozite avansate, combustibili biologici și motoare pentru aeronave (Gaida și alții 2023). Reiese preocuparea pentru dezvoltarea rachetelor avansate (*Ibidem*).

Tabelul nr. 2: Factori ai dezvoltării, SUA și China³⁷

Factori	SUA	China
Demografici	335,8 miliarde de locuitori; rată de creștere de 0,5% (Census Bureau 2024); rata fertilității de 1,6 nașteri/femeie; rata netă a migrației, 3 migranți/mia de locuitori (CIA 2024); 70.000 de morți atribuite Covid-19 (estimare) (Lantz 2023)	1.400 de miliarde de locuitori; rată de creștere -0,15% (Master 2024); rata fertilității, o naștere/femeie (Peng 2024); rata netă a migrației, -0,1 migranți/mia de locuitori (CIA 2024); mortalitatea, creștere de 6%, atribuită Covid-19 (Master 2024)
Economici	27.360 de miliarde de dolari PIB prețuri curente în 2023 (IMF 2024); rată de creștere, 2,5% (IMF 2024); 146.659 PIB PPP/angajați (2022) (The World Bank 2024a)	17.660 de miliarde de dolari PIB prețuri curente în 2023 (IMF 2024); rată de creștere, 5,2% (IMF 2024); 39.957 PIB PPP/angajați (2022) (The World Bank 2024a)
Tehnologici	Cheltuieli de cercetare, 3,46 % din PIB (The World Bank 2024b); 4.452 de cercetători la un milion de locuitori (The World Bank 2024c); consumul primar de energie per capita, 78.754 kWh (Our World in Data 2024) ³⁸	Cheltuieli de cercetare, 2,43% din PIB (The World Bank 2024b); 1.687 de cercetători la un milion de locuitori (The World Bank 2024b); consum primar de energie per capita, 31.220 kWh (Our World in Data 2024)
Sistemul politic	Democrație reprezentativă, polarizare socială și politică (Newport 2023); popularitate redusă a președintelui ³⁹ (538 și ABC News 2024)	Centralizare accentuată, proteste ocazionale (Yew Lun Tian 2023)
Cultura politică	Liberală, internaționalistă și realistă (Mead și Nixon 2020)	„Realism cultural” și confucianism (Johnston 1995)

³⁷ Vezi și interpretarea lui Fernand Braudel.

³⁸ În comparație, UE înregistrează un consum de 36.129 kWh, țările dezvoltate, de 56.469 kWh, iar România, de 18.347 kWh (Our World in Data 2024).

³⁹ Polarizarea se observă și în atitudinea față de China, dar, în ciuda diferențelor (18% între republicani și democrați), 53% dintre americani considerau, în toamna lui 2023, că China reprezintă o amenințare, o tendință care a crescut semnificativ odată cu declanșarea pandemiei de Covid-19 (Kafura 2023).

Politica ambițioasă a Chinei a consolidat și alte relații de securitate. Autoritățile de la Tokyo au continuat reformarea forțelor armate, investițiile în consolidarea apărării, intensificarea relațiilor cu relațiile cu SUA, QUAD și AUKUS sau Marea Britanie și s-au apropiat de Coreea de Sud, cu care se aflase într-o lungă dispută (Ministry of Defense 2023)⁴⁰. SUA, Coreea de Sud și Japonia au încheiat un parteneriat trilateral de securitate, care consolidează alianțele bilaterale deja existente între Washington, Seul și Tokyo și se referă la comunicare, coordonare, poziții comune, monitorizare a lansărilor de rachete, avertizare rapidă, tehnologie și sprijin pentru Ucraina (The White House 2023b, J. Park 2024). De cealaltă parte, Coreea de Nord a continuat lansarea de rachete balistice, inclusiv cinci intercontinentale, a unui satelit, a unui submarin strategic, dar și cooperarea politică și militară cu Federația Rusă, trezind îngrijorări la Seul și Tokyo (IISS 2024, 223, Snyder 2024).

Cooperarea de securitate joacă un rol important regional și corelează politicile la nivel global. La începutul lui 2023, președintele sud-coreean, Yoon Suk-yeol, a invocat posibilitatea ca țara sa să își dezvolte armamentul nuclear, iar SUA au compensat prin consolidarea relațiilor politico-militare (IISS 2024, 223). Statul a urmărit un program nuclear experimental în anii '70, dar a renunțat la acesta. În general, Japonia și Coreea de Sud dețin cunoștințe și tehnologie nucleară și aleg să nu se înarmeze și să se bazeze pe garanția de securitate americană, reafirmată prin noul pact trilateral (Narang 2022, 87-88). Liderii celor două țări participă, din 2022, la summiturile NATO și oferă asistență directă Ucrainei. Autoritățile de la Seul au furnizat artilerie țărilor occidentale pentru a compensa livrările de după 2022, în timp ce Coreea de Nord a aprovizionat Rusia cu muniție de artilerie (Pardo 2024, Reiterer 2024).

Asia de Sud-Est rămâne un spațiu al competiției sino-americane. Asociația statelor din regiune (ASEAN) și-a propus să dezvolte cooperarea între membri și să acționeze între SUA și China ca un actor colectiv autonom, demers continuat cu un nou summit, desfășurat în septembrie 2023, la Djakarta (Liu, Koo, și Shih 2023, Reuters 2023). Această formă de poziționare vine în contextul în care societățile au

⁴⁰ China are o dispută cu Japonia referitoare la insulele Senkaku/Diaoyu. Incidentele și manifestațiile naționaliste din China, din 2012, au fost urmate de o creștere lentă a bugetului japonez al apărării (Gries 2020, Ministry of Defense 2023).

beneficiat de strategiile de decuplare, promovate de autoritățile de la Washington și Beijing, iar circa 40% din comerțul mondial cu mărfuri circulă pe traseul dintre Asia de Est, India și Orientul Mijlociu, la intersecția dintre civilizații (Liu, Koo, și Shih 2023, Schell 2023)⁴¹. La începutul lui 2023, atitudinea favorabilă față de China a scăzut în rândul elitelor locale, care preferau, în general, să nu aleagă între cei doi actori majori, iar conflicte de interese au persistat, în cursul anului, alături de cooperare (Hiebert 2020, Seah, S. et al. 2023, 37)⁴².

Astfel, tensiunile din Marea Chinei de Sud au continuat, dar este improbabil să escaladeze la nivelul unui război regional. În Asia de Sud-Est, China aplică mai multe politici, care nu sunt neapărat compatibile: revendică majoritatea spațiului maritim cu argumente care contrazic dreptul internațional și sunt dificil de susținut politic și istoric și, totodată, vrea să atragă și să mențină statele din Asia de Sud-Est în orbita sa și să reducă influența SUA (Center for Preventive Action 2024). Din aceste motive, am asistat la o serie de incidente locale, în condițiile în care China a ocupat și militarizat insulițe și stânci, care au continuat și au atras atenția opiniei publice internaționale în 2023 (Chatys 2024). Aceste înfruntări au permis strângerea legăturilor dintre SUA și actori regionali, ca Filipine, care încercase acum câțiva ani o apropiere de China, și au legitimat tranzitul demonstrativ al forțelor navale occidentale în Marea Chinei de Sud, de cel puțin două ori în 2023 (RFA 2023, IISS 2024, Lawson 2024)⁴³.

Exercițiile au reprezentat, în continuare, utilizări demonstrative ale forței și o formă de presiune politică. SUA au continuat să reprezinte cel mai important organizator și colaborator pentru Japonia, Coreea de Sud sau statele din sud-estul Asiei în 2023 (Choi 2023, Yaacob și Sato 2024, Lee 2024). La rândul său, China a crescut frecvența, cu 24 de activități de acest tip, alături de Federația Rusă și state din Asia de Sud-Est sau Africa, fiind vorba despre o recuperare parțială, după Jie Gao și Kenneth W. Allen, iar demonstrațiile de forță din jurul Taiwanului au trezit critici (Gao și Allen 2024). SUA au efectuat aproape de zece ori mai multe exerciții militare între 2003 și 2022 și au accentuat cooperarea cu vecinii Chinei, potrivit IISS, citat de Reuters (Doyle și Torode 2024).

⁴¹ Japonia reprezintă un al treilea actor extern important în regiune (Seah, S. et al. 2023).

⁴² Cu variații importante în funcție de state. Vietnam, Filipine și Singapore au o mai mare încredere în SUA, comparativ cu vecinii (Seah, S. et al. 2023, 38).

⁴³ La 30 septembrie 2018, o navă chineză a intersectat un distrugător american într-una dintre aceste activități, intitulată generic Freedom of Navigation Operations (Werner 2018).

Relațiile bilaterale sino-americe au debutat, în 2023, prin tensiuni și controverse, dar și-au revenit, spre finalul anului. Principalele surse ale divergențelor au fost competiția generală dintre Washington și Beijing, ilustrată de cazul balonului, de politicile economice punitive ori de demonstrațiile de forță în zona Taiwanului sau din Marea Chinei de Sud. Sprijinul acordat Rusiei de către China, în contextul războiului din Ucraina, s-a adăugat acestora. Ambele părți au avut un interes în menținerea și consolidarea comunicării politice și de securitate și în menținerea stabilității.

Diplomația bilaterală și multilaterală ilustrează același amestec de conflict și cooperare pe care teoriile îl anticipau. Washingtonul a aplicat o politică de consolidare a relațiilor diplomatice cu parteneri regionali preocupați de ascensiunea și comportamentul Chinei, iar Beijingul a intensificat legăturile cu Federația Rusă, cu vecini apropiați și cu actori din Sudul Global. Aceste demersuri se corelează cu așteptările teoriei tranziției de putere de polarizare a sistemului internațional, într-o coaliție a puterilor statu-quo și altele revizioniste. Între acestea există multe punți de legătură și actori care preferă să nu fie forțați de a opta pentru o tabără, dintre care cei mai importanți sunt India și unele state din Asia de Sud-Est.

Comerțul internațional ilustrează ambiguitățile politicii mondiale. Din 2018 încoace, s-au manifestat două tendințe aflate în tensiune: una între puterile conservatoare și China, suspectată de revizionism și alta între SUA și aliații săi, Sudul Global fiind situat între aceste două procese. Incapacitatea democrațiilor avansate de a consolida regimul comercial global sugerează că ordinea internațională bazată pe reguli a intrat în criză din motive interne, cu mult timp înainte de prăbușirea economică din perioada 2007-2008 și de sfidările lansate de China sau Rusia. Importanța tendințelor nu trebuie exagerată, deoarece schimburile economice sunt destul de liberalizate.

Schimbarea tehnologică dirijată reprezintă o utopie a elitelor politice încă de la începutul modernității. În general, aceste procese au fost acompaniate de conflicte și revoluții, cu consecințe greu de anticipat de către promotorii reforme respective și care, adeseori, s-au întors împotriva acestora, deoarece au creat și mobilizat grupuri noi, în politică, cu viziuni și resurse proprii. Așa au apărut, de exemplu, SUA și regimul modern chinez, în urma a două revoluții, acompaniate de războaie, interne și internaționale. Prin urmare, nu există motive suficiente pentru a ne

aștepta la o competiție (Blinken 2022), limitată la unele tipuri de comportamente și zone tematice. Teoreticienii tranziției de putere au făcut o abstracție, o simplificare de ale cărei costuri erau conștienți.

Trebuie amintit că abilitatea elitelor politice de a prezice și controla fluxul evenimentelor este destul de limitată. Michael Kofman a arătat că, în contextul agresiunii Rusiei din februarie 2022, decidenții de la Moscova anticipau o victorie rapidă, cei ucraineni, lovituri în estul țării, iar cei occidentali considerau că armata rusă va obține un succes convențional rapid, urmat de un conflict de gherilă (Kofman 2024). Acest lucru se întâmplă nu neapărat din cauza vulnerabilităților claselor politice, ci pentru că politica și războiul sunt complexe și marcate de incertitudine (Kahneman 2015, Taleb 2018)⁴⁴. De aceea, un oarecare scepticism este util, față de planurile ambițioase ca cele referitoare la refacerea producției, mutarea lanțurilor de aprovizionare, supremația tehnologică sau cel de a deveni prima putere mondială până la jumătatea secolului.

China a continuat să își dezvolte potențialul militar, dar într-un ritm mai lent, iar SUA au efectuat demersuri similare. Modernizarea se referă la echipamente curente, dar și încearcă să domine noul val al schimbărilor tehnologice, ce pare că se întrezăresc. Domeniul nuclear a revenit în atenția specialiștilor, odată cu accelerarea progreselor Chinei. Au persistat utilizările demonstrative ale forței și incidentele de mică anvergură, în spațiile contestate, dar care par să fi fost ținute sub control.

Concluzii

În acest capitol, am urmărit realizarea unui studiu de caz teoretic dedicat relațiilor sino-americe în 2023. Tema este interesantă academic și practic, inclusiv pentru publicul din țări îndepărtate, ca România. Pentru descrierea și explicarea principalelor evenimente, am folosit o combinație dintre o variantă ușor modificată a teoriei tranziției de putere și perspectiva braudeliana despre procesualitate, structuralism și temporalitatea socială. Prima secțiune a fost dedicată studierii tendințelor, pe termen scurt și mediu, ale capacităților demografice, economice, politice și militare deținute de SUA și de China, alături de prezentarea gradului de ostilitate și de schițarea unor consecințe politico-militare, fundamentale pe cercetarea cantitativă a păcii și a războiului.

Teoria tranziției de putere ne sugerează că paritatea și nemulțumirea duc la război. În ultimii doi ani, tendința de egalizare s-a mai încetinit și perspectivele Chinei par mai puțin sigure, dar nu trebuie uitat că 2020 și

⁴⁴ Nu înseamnă că performanța lor este identică și că nu poate fi îmbunătățită (Tetlock 2017).

2021 au fost niște ani în care SUA au trecut prin câteva catastrofe (gestionarea proastă a pandemiei de Covid-19, insurecția din 6 ianuarie 2021 și retragerea din Afganistan). Evenimentele recente pot duce la concluzii provizorii și graba ne poate înșela, iar tendințele demografice, economice, chiar și cele instituționale, au uneori efecte pe termen mediu și lung. Cu această rezervă intelectuală, trebuie observat că, așa cum am dedus în prima secțiune, unei încetiniri a procesului de tranziție i-a corespuns o oarecare ameliorare a relațiilor sino-americe.

Am asistat la dispute, urmate de negocieri directe. Considerat un instrument de spionaj, cazul balonului a atras atenția opiniei publice internaționale la începutul lui 2023, trezind o oarecare surprindere, cum SUA erau privite ca avantajate în domeniu. Cooperarea dintre SUA, Coreea de Sud și Japonia s-a consolidat, ca și legăturile cu UE, Australia și, parțial, cu India, în timp ce China a continuat să sprijine agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei și să promoveze formule ca BRICS și a obținut un succes diplomatic în Orientul Mijlociu. Discuțiile bilaterale sino-americe, de la finalul anului, au promis o mai mare stabilitate în relațiile dintre cei doi actori.

Uniunea Europeană a devenit mai critică față de China. Divergențele comerciale s-au agravat, iar disputele referitoare la mașinile electrice, baterii și metalele rare au fost evidențiate în discursul public. Discuțiile dintre decidenții UE și China nu au produs un consens suficient depășirii acestor probleme. SUA și UE au încă puncte de vedere diferite, iar politicile protecționiste creează necesitatea unei coordonări mai bune, într-o perioadă în care abilitatea de negociere a devenit controversată.

Comerțul reprezenta un motiv de apropiere, dar a devenit o sursă de fricțiuni în ultimii ani. SUA și UE au acuzat China de practici incorecte, iar deficitele comerciale au fost politizate. Calitatea politicilor de *decoupling* și *derisking* adoptate de occidentali este dificil de evaluat, deoarece reducerea oficială a importurilor este însoțită de o creștere a interacțiunilor economice cu țările învecinate, după cum am văzut. Riscurile politicilor protecționiste sunt și ele destul de bine cunoscute.

Cercetarea rămâne o zonă tematică a competiției dintre SUA și China. Dorința de a identifica și dezvolta tehnologiile revoluționare ale viitorului nu este însă realistă, iar ideile curente par o repetare a proiectelor din anii '90 referitoare la informatizare. Autoritățile de la Washington și Beijing au continuat să investească și să promoveze norme și politici referitoare la cercetarea științifică, cu prețul investițiilor masive în programe care pot înșela așteptările. Nici conceptul de

dominație tehnologică nu este foarte clar într-o lume în care cunoașterea nu poate fi ușor restricționată.

Forța armată își păstrează funcția de descurajare și concentrarea regională. Armamentul nuclear și tehnologia avansată convențională fac improbabil un război direct între SUA și China, dar mențin deschise alte zone ale competiției, ca prestigiul, diplomația, economia și cercetarea. Taiwanul și Marea Chinei de Sud rămân principalele surse de conflict, atent urmărite de principalii decidenți și de opinia publică. Intensificarea comunicării politico-militare ar trebui să contribuie la evitarea consecințelor nedorite.

Relațiile dintre China și SUA au fost caracterizate, în 2023, de ambiguități, una dintre acestea referindu-se la strategiile și politicile oficiale. Nu este clar cum poți avea o competiție internațională, fără cel puțin un nou Război Rece, în condițiile în care nu există o autoritate deasupra statelor și naționalismul este la modă în cele două țări. În linii mari, experții au considerat că întâlnirea Biden-Xi a fost modestă și că nici nu putea fi altfel (Jia 2024). Relația este caracterizată ca un amestec de conflict și cooperare, în care primul termen predomină, dar nu este exclusiv militară și ciocnirile violente de anvergură nu sunt obligatorii și inevitabile (Jia 2024).

Politicile americane pot intra în contradicție între ele. Exemplul clasic este între neomercantilism și cooperarea cu aliații, deoarece combinația dintre sprijinirea producției interne a SUA și restricțiile externe afectează bunăstarea celor din urmă, reducând veniturile și accesul la tehnologie (J. Park 2022). Acest lucru a devenit evident din timpul administrației Trump, când deja controversatele acorduri de liber schimb din Europa și Asia-Pacific au fost abandonate, din motive protecționiste. Succesorii au menținut ideea principală și au modificat unele mijloace, iar inițiative, precum IRA, au trezit proteste și suspiciuni de concurență neloială, provenite din rândul partenerilor SUA.

La rândul său, diplomația chineză pare că suferă de dezavantajele centralizării excesive. De la începutul pandemiei de Covid-19, suspiciunile legate de originea virusului și triumfalismul afișat de decidenți au trezit suspiciune la nivel global, iar aceste atitudini s-au consolidat, în Occident, după agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024). Tentativele de corectare a cursului sunt prea timide și nu oferă suficiente motive de încredere decidenților vestici, chiar dacă permit menținerea stabilității politico-militare și a relațiilor economice. Până una-alta, principala consecință a fost consolidarea

coalitiei *statu-quo*, iar orientarea spre Sudul Global este insuficientă pentru a compensa aceste schimbări, pentru Beijing.

Aceste ambiguități fac necesară acordarea unei atenții deosebite relațiilor sino-americe și din partea observatorilor din România. Politicile Chinei au dobândit deseori dimensiuni mondiale sau au avut consecințe globale. Exemplul cel mai evident este cel al parteneriatului strategic cu Federația Rusă, urmat de războiul ruso-ucrainean, o componentă importantă a polarizării sistemului internațional între o coalitie *statu-quo* și alta revizionistă. Trebuie luați în calcul și factorii economici, decisivi pentru o țară dependentă de comerțul exterior și investițiile străine ca România, context în care este util remarcat că politicile occidentale nu sunt neapărat compatibile.

Rămân astfel probleme de cercetat. Una dintre cele mai interesante se referă la conținutul expresiei de competiție între marile puteri, care implica, în mod tradițional, războiul, iar acum, nu-i foarte clar la ce se referă, în afara gesturilor demonstrative și a mizelor mari implicate. Persistă întrebările legate de coerența, validitatea, operaționalizarea și validarea teoriilor pe care le folosim, care, după cum am văzut anterior, pot duce la concluzii divergente. Nu în ultimul rând, în țări ca România, unde impactul deciziilor marilor puteri poate fi major, după cum sugerează istoria contemporană, ar fi utilă pregătirea de specialiști zonali în chestiuni chineze, cu o bună cunoaștere a limbii și a societății respective.

BIBLIOGRAFIE:

- 538 și ABC News. 2024. *How unpopular is Joe Biden?* 12 iunie. Accesat 06 17, 2024. <https://projects.fivethirtyeight.com/biden-approval-rating>.
- Adams, James. 1998. *Următorul - ultimul război mondial: armele sunt computerele, iar frontul e pretutindeni*. București : Antet.
- Allison, Graham. 2022. *Capcana lui Tucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul*. București : Corint.
- Aytekın, Emre. 2024. „Anadolu Agency.” *China records decline in exports, imports in 2023*. 15 ianuarie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-records-decline-in-exports-imports-in-2023/3109083>.
- Bank, The World. 2024d. *GNI per capita, Atlas method (current US\$)*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>.

- BBC. 2020. „BBC News .” *Taiwan election: Tsai Ing-wen wins second presidential term*. 11 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://www.bbc.com/news/world-asia-51077553>.
- Beckley, Michael. 2018. „The Power of Nations: Measuring What Matters.” *International Security* 43 (2): 7-44.
- Bequelin, Nicolas. 2023. „The Diplomat.” *How China Lost Europe*. 23 noiembrie. Accesat 05 31, 2024. <https://thediplomat.com/2023/11/how-china-lost-europe/>.
- Berthelsen, Erasmus Grand. 2023. „CNN.” *Mounting discontent augurs badly for EU Green Deal*. 26 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.politico.eu/article/discontent-eu-green-deal-climate-change-backlash/>.
- Berzina-Cerenkova, Una și Tim Rühlig. 2023. „Internationale Politik Quarterly.” *China’s Complex Relations with Russia: Tracing the Limits of a “Limitless Friendship”*. 13 septembrie. Accesat 06 03, 2024. <https://ip-quarterly.com/en/chinas-complex-relations-russia-tracing-limits-limitless-friendship>.
- Blenkinsop, Philip. 2023. „Reuters.” *US, EU agree firm stance on China at trade, tech meeting*. 31 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.reuters.com/business/us-eu-agree-firm-stance-china-trade-tech-meeting-2023-05-31/>.
- Blinken, Antony J. 2022. „U.S. Department of State.” *The Administration’s Approach to the People’s Republic of China*. 26 mai. Accesat 05 28, 2024. <https://www.state.gov/the-administrations-approach-to-the-peoples-republic-of-china/>.
- BNP Paribas. 2021. *The Biden Infrastructure Plan*. 5 martie. Accesat 06 04, 2024. <https://economic-research.bnpparibas.com/html/en-US/Biden-infrastructure-plan-5/3/2021,43086>.
- Brands, Hal și Michael Beckley. 2022. *Danger zone : the coming conflict with China*. New York : W.W. Norton & Company.
- Braudel, Fernand. 2008. *Scrieri despre istorie*. București: Comunicare.ro.
- Bureau of Economic Analysis. 2024. *U.S. International Trade in Goods and Services, December and Annual 2023*. 7 februarie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.bea.gov/news/2024/us-international-trade-goods-and-services-december-and-annual-2023>.
- Business, Euronews. 2022. „2022.” *What is Europe’s Recovery Plan and how does it work?* 9 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.euronews.com/business/2022/02/09/what-is-europe-s-recovery-plan-and-how-does-it-work>.

- Buzan, Barry. 2000. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier.
- Census Bureau. 2024. „U.S. Department of Commerce.” *Census Bureau Projects U.S. and World Populations on New Year’s Day*. 3 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.commerce.gov/news/blog/2024/01/census-bureau-projects-us-and-world-populations-new-years-day>.
- Center for Preventive Action. 2024. „Council on Foreign Relations.” *Territorial Disputes in the South China Sea*. 30 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>.
- Center, Vajuram and Ravi IAS Study. 2023. *Quad Summit 2023*. 31 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://vajiramias.com/article/quad-summit-2023/6469d198c302e7365d743feb/>.
- Chatys, Mateusz. 2024. „East Asia Forum.” *Grey horizons for Beijing’s South China Sea strategy*. 23 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://eastasiaforum.org/2024/05/23/grey-horizons-for-beijings-south-china-sea-strategy/>.
- Cheng, Evelyn. 2023. „CNBC.” *Earth is ‘big enough’ for U.S. and China to succeed, Xi says as he meets Biden*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.cnbc.com/2023/11/15/xi-biden-at-apec-summit-china-us-leaders-meet-in-san-francisco.html>.
- Childs, Nick. 2023. „The AUKUS Anvil: Promise and Peril.” *Survival*. Accesat 06 10, 2024. <https://www.iiss.org/en/online-analysis/survival-online/2023/10/the-aukus-anvil-promise-and-peril/>.
- China Briefing. 2024. „China Briefing.” *US-China Relations in the Biden Era: A Timeline*. 23 mai. Accesat 05 29, 2024. <https://www.china-briefing.com/news/us-china-relations-in-the-biden-era-a-timeline/>.
- China, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of. 2023. *China’s Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis*. 2 februarie. Accesat 07 24, 2024. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html.
- Choi, David. 2023. „Stars and Stripes.” *Second year of large, allied military exercises to commence in South Korea*. 14 august. Accesat 06 11, 2024. https://www.stripes.com/theaters/asia_pacific/2023-08-14/south-korea-ulchi-freedom-us-army-11042741.html.

- Christensen, Thomas J. 2016. *China ca provocare: cum pot fi modelate alegerile unei puteri în ascensiune*. București : Comunicare.ro.
- Chu, Amanda. 2023. „Financial Times.” *Biden’s flagship acts trigger subsidy wars*. 7 noiembrie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.ft.com/content/7e05161e-c773-486b-86b9-4b22c3779e0d>.
- CIA. 2024. „Central Intelligence Agency.” *Net migration rate*. Accesat iunie 14, 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/net-migration-rate/>.
- Cioculescu, Șerban Filip. 2018. *China de la strălucirea ascunsă la expansiunea globală*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Dorobanțu-Voicu, Roxana. 2023. „Expunere la masa rotundă „Un an de război împotriva Ucrainei. Impactul pentru România.” *Institutul Diplomatic Român*. București, 23 februarie.
- Doyle, Gerry și Greg Torode. 2024. „Reuters.” *Military drill tempo picks up in Asia, but China still lags U.S. and allies, report says*. 31 mai. Accesat 06 11, 2024. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/military-drill-tempo-picks-up-asia-china-still-lags-us-allies-report-says-2024-05-30/>.
- Düben, Björn Alexander. 2024. „The Diplomat.” *While Xi and Putin Celebrate Cooperation, Problems Build in China-Russia Ties*. 14 mai. Accesat 06 3, 2024. <https://thediplomat.com/2024/05/while-xi-and-putin-celebrate-cooperation-problems-build-in-china-russia-ties/>.
- Durandin, Catherine. 2003. *CIA în război*. București: Incitatus.
- Ellyatt, Holly. 2023. „CNBC.” *China walks a tightrope, searching for a Ukraine peace deal that doesn’t hurt its ally Russia*. 17 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.cnbc.com/2023/05/18/china-wants-to-broker-a-ukraine-peace-deal-that-doesnt-hurt-russia.html>.
- Eurostat. 2024. *EU trade in goods with China: Less deficit in 2023*. 4 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240304-2>.
- Fisunoglu, Ali, Kyungkook Kang, Marina Arbetman-Rabinowitz și Jacek Kugler. 2020. „Harvard Dataverse.” *Relative Political Capacity Dataset (Version 2.4) August 2020*. Accesat 06 19, 2024. <https://dataverse.harvard.edu/dataset.xhtml?persistentId=doi:10.7910/DVN/NRR7MB>.
- Fong, Clara și Lindsay Maizland. 2024. „Council of Foreign Relations.” *China and Russia: Exploring Ties Between Two Authoritarian Powers*. 20 martie. Accesat 06 03, 2024.

<https://www.cfr.org/background/china-russia-relationship-xi-putin-taiwan-ukraine>.

- Foran, Clare, Manu Raju, Haley Byrd și Ted Barrett. 2020. „CNN Politics.” *Trump signs historic \$2 trillion stimulus after Congress passes it Friday*. 7 martie. Accesat 06 04, 2024. <https://edition.cnn.com/2020/03/27/politics/coronavirus-stimulus-house-vote/index.html>.
- Gaida, Jamie, Jennifer Wong-Leung, Stephan Robin și Danielle Cave. 2023. *ASPI's Critical Technology Tracker. The global race for future power*. Research, ASPI.
- Gao, Jie și Kenneth W. Allen. 2024. *Re-Engaging With the World: China's Military Diplomacy in 2023*. China Maritime Report No. 37, ediție digitală: U.S. Naval War College.
- Geller, Daniel S. și J. David Singer. 1998. *Nations at War: a Scientific Study of International Conflict*. New York: Cambridge University Press.
- George, Alexander L. și Andrew Bennett. 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.
- Gibler, Douglas M. 2018. *International Conflicts, 1816-2010. Militarized Interstate Disputes Narratives*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Gilpin, Robert. 2004. *Economia mondială în secolul XXI: provocarea capitalismului global*. Iași: Polirom.
- . 1999. *Economia politică a relațiilor internaționale*. București: DU Style.
- Goertz, Gary, Paul F. Diehl și Alexandru Balas. 2016. *The Puzzle of Peace. The Evolution of Peace in the International System*. New York: Oxford University Press.
- Gupta, Sourabh. 2023. „East Asia Forum.” *Settling robust US–China guardrails after Blinken’s and Yellen’s China visits*. 7 iulie. Accesat 05 29, 2024. <https://eastasiaforum.org/2023/07/07/settling-robust-us-china-guardrails-after-blinkens-and-yellens-china-visits/>.
- Hiebert, Murray. 2020. *Under Beijing’s Shadow. Southeast Asia’s China Challenge*. Ediție electronică: Rowman and Littlefield.
- Hunnicut, Trevor și Jeff Mason. 2023. „Biden calls Xi a dictator after carefully planned summit.” *Reuters*. 16 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.reuters.com/world/biden-calls-xi-dictator-after-carefully-planned-summit-2023-11-16/>.

- Hurst, Daniel și Josh Butler. 2023. „The Guardian.” *US Congress passes bill allowing sale of Aukus nuclear submarines to Australia*. 14 decembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/14/us-congress-passes-bill-allowing-sale-of-aukus-nuclear-submarines-to-australia>.
- IISS. 2024. *The Military Balance 2024*. Ediție electronică: Routledge.
- IMF. 2024. „International Monetary Fund.” *World Economic Outlook*. april. Accesat 06 17, 2024. <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO>.
- Jia, Qingguo. 2024. „East Asia Forum.” *China–US relations see weak rebound in 2023*. 20 ianuarie. Accesat 05 29, 2025. <https://eastasiaforum.org/2024/01/20/china-us-relations-see-weak-rebound-in-2023/>.
- Johnston, Alastair Iain. 1995. *Cultural Realism. Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton: Princeton University Press.
- Kahneman, Daniel. 2015. *Gândire rapidă, gândire lentă*. București: Publica.
- Katz, Justin. 2023. „Breaking Defense.” *5 stories from 2023 on the historic AUKUS security pact*. 19 decembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://breakingdefense.com/2023/12/5-stories-from-2023-on-the-historic-aukus-security-pact/>.
- King, Garry, Robert O. Keohane și Sidney Verba. 2000. *Fundamentele cercetării sociale*. Iași: Polirom.
- Kofman, Michael. 2024. „The Russia-Ukraine War: Military Operations and Battlefield Dynamics.” În *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, de Hal (coord.) Brands, 99-120. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Kolodziej, Edward A. 2007. *Securitatea și relațiile internaționale*. Iași: Polirom.
- Kugler, Jacek și Marina Arbetman. 2019. *Political Capacity And Economic Behavior*. Ediție Kindle: Routledge.
- Kugler, Jacek și Ronald L. (coord) Tammen. 2012. *The performance of nations*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kuo, Mercy A. și Allen Morrison. 2023. „The Diplomat.” *China-US Trade and Decoupling: ‘We Are in Uncharted Waters’*. 17 noiembrie. Accesat 06 03, 2024. <https://thediplomat.com/2023/11/china-us-trade-and-decoupling-we-are-in-uncharted-waters/>.

- Kuperman, Alan I. 2023. „Australian Institute of International Affairs.” *AUKUS Submarine Revelations Compel a Rethink*. 16 noiembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/aukus-submarine-revelations-compel-a-rethink/>.
- Lantz, Paula M. 2023. „The Milbank Quarterly.” *The Sharp Decline in COVID-19 Mortality in 2023: Interpreting Good News in a Population Health Context*. 13 noiembrie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.milbank.org/quarterly/opinions/the-sharp-decline-in-covid-19-mortality-in-2023-interpreting-good-news-in-a-population-health-context/>.
- Larres. 2023. *The 2023 EU-China Summit – A Lukewarm Affair But No Disaster*. 8 decembrie. Accesat 05 30, 2024. <https://www.wilsoncenter.org/article/2023-eu-china-summit-lukewarm-affair-no-disaster>.
- Lawson, Fred H. 2024. „The Conversation.” *War games risk stirring up troubled waters*. 7 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://theconversation.com/war-games-risk-stirring-up-troubled-waters-as-philippines-emboldened-by-us-squares-up-to-beijing-at-sea-229455>.
- Lee, Christy. 2024. „Voice of America.” *US, Japan Accelerate War Drills to Deter China*. 9 februarie. Accesat 06 09, 2024. <https://www.voanews.com/a/us-japan-accelerate-war-drills-to-deter-china-/7481724.html>.
- Lemke, Douglas. 2002. *Regions of war and peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leonard, Mark. 2024. „The European Union as a War Project: Five Pathways toward a Geopolitical Europe.” În *War in Ukraine : conflict, strategy, and the return of a fractured world*, de Hal (coord.) Brands, 258-271. Baltimore: John Hopkins University Press .
- Leong, Clarence și Liza Lin. 2024. „The Wall Street Journal.” *Russia’s Backdoor for Battlefield Goods From China: Central Asia*. 4 martie. Accesat 06 19, 2024. <https://www.wsj.com/world/russias-backdoor-for-battlefield-goods-from-china-central-asia-bd88b546>.
- Lester, Simon. 2016. „CATO Institute.” *Is the Doha Round Over? The WTO’s Negotiating Agenda for 2016 and Beyond*. 11 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.cato.org/free-trade-bulletin/doha-round-over-wtos-negotiating-agenda-2016-beyond>.
- Leyen, Ursula von der. 2023a. „European Commission.” *Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre*. 30

- martie. Accesat 05 30, 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063.
- , 2023b. „Mercator Institute on EU-China Relations.” *Speech by Ursula von der Leyen at the European China Conference 2023*. 16 noiembrie. Accesat 05 30, 2023. <https://merics.org/en/speech-ursula-von-der-leyen-european-china-conference-2023>.
- Li, Haizheng și Xiangyuan Li. 2023. „The COVID-19 Pandemic’s Impact on the Chinese Economy.” *China Currents* 22 (1).
- Lin, Bonny și Brian Hart. 2024. „Accelerating profound Changes Unseen in a Century: Chinese Assessments of and Responses to Russia’s Invasion of Ukraine.” În *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, de Hal (coord.) Brands, 234-258. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Liu, Kwangyin, Shu-ren Koo și Silva Shih. 2023. „Commonwealth Magazine.” *Five years on, ASEAN a winner in U.S.-China trade war*. 19 octombrie. Accesat 06 06, 2024. <https://english.cw.com.tw/article/article.action?id=3543>.
- Luthra, Girish. 2023. „Observer Research Foudation.” *The Hiroshima Quad Summit 2023: Building on the momentum*. 6 iunie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-hiroshima-quad-summit-2023>.
- Lynch, Suzanne, Nahal Toosi, Barbara Moens și Erin Banco. 2023. „Politico.” *The U.S. wants Europe to stand up to China. Europe says: Not so fast*. 3 august. Accesat 05 30, 2024. <https://www.politico.com/news/2023/03/08/us-europe-china-00086204>.
- Master, Farah. 2024. „Reuters.” *China's population drops for second year, with record low birth rate*. 17 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.reuters.com/world/china/chinas-population-drops-2nd-year-raises-long-term-growth-concerns-2024-01-17/#:~:text=The%20National%20Bureau%20of%20Statistics,of%20the%20Mao%20Zedong%20era>.
- Mead, Walter Russell și Grady Nixon. 2020. „Providence.” *The Roots of US Foreign Policy Today: The Historical Origins of Present Debates*. 18 august. Accesat 06 17, 2024. <https://providencemag.com/2020/08/roots-us-foreign-policy-today-historical-origins-present-debates/>.
- Mearsheimer, John J. 2003. *Tragedia politicii de forță*. Filipeștii de Târg: Antet XX Press.

- Megerian, Chris și Zeke J. Miller. 2023. „Associated Press.” *Pandas, fentanyl and Taiwan – takeaways from Biden’s long-awaited meeting with Xi*. 16 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://apnews.com/article/joe-biden-xi-jinping-takeaways-c8384d40661a32aa276ec8ca97f35003>.
- MERICCS. 2020. „Mercator Institute for China Studies.” *Praised by the West, rejected by China: Tsai Ing-wen re-elected in Taiwan*. 16 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://merics.org/en/praised-west-rejected-china-tsai-ing-wen-re-elected-taiwan>.
- Miller, Chris. 2023. *Războiul chipurilor. Lupta pentru cea mai importantă tehnologie din lume*. București: Humanitas.
- Ministry of Defense. 2023. *Defense of Japan 2023*.
- Miroiu, Andrei. 2005. *Balanță și hegemonie: România în politica mondială*. București: Tritonic.
- . 2005. *Balanță și hegemonie: România în politica mondială, 1913-1939*. București: Tritonic.
- Moller-Nielsen, Thomas. 2024. „Euractiv.” *EU-China trade slips as Beijing ‘de-risks’ from the West*. 4 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eu-china-trade-slips-as-beijing-de-risks-from-the-west/>.
- Morgan, Patrick M. 2003. *Deterrence now*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Narang, Vipin. 2022. *Seeking the Bomb. Strategies of Nuclear Proliferation*. Princeton: Princeton University Press.
- Newport, Frank. 2023. „Gallup.” *Partisan Gaps Expand Most on Government Power, Climate*. 7 august. Accesat 06 17, 2024. <https://news.gallup.com/poll/509129/update-partisan-gaps-expand-government-power-climate.aspx>.
- Nye, Joseph S. 2019. „Financial Times.” *China will not surpass America any time soon*. 19 februarie. Accesat 06 18, 2024. <https://www.ft.com/content/7f700ab4-306d-11e9-80d2-7b637a9e1ba1>.
- Organski, A. F. K. . 1958. *World Politics*. New York: Knopf.
- Organski, A. F. K. . 1965. *The stages of political development*. New York: Knopf.
- Organski, A.F.K. și Jacek Kugler. 1980. *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.
- Our World in Data. 2024. *Energy use per person vs. GDP per capita, 2022*. Accesat 06 17, 2024. <https://ourworldindata.org/grapher/energy-use-per-person-vs-gdp-per-capita?country=USA~CHN~ROU>.

- Pardo, Ramon Pacheco. 2024. *Brothers in Arms? The South Korea-NATO Relationship*. 15 aprilie. Accesat 06 06, 2024. <https://csds.vub.be/publication/brothers-in-arms-the-south-korea-nato-relationship/>.
- Park, James. 2024. „Responsible Statecraft.” *The shortsighted US-Japan-South Korea military pact*. 29 aprilie. Accesat 06 06, 2024. <https://responsiblestatecraft.org/us-japan-south-korea-military-drills>.
- Park, June. 2022. „East Asia Forum.” *The United States doubles down on its tech war with export and IP controls that target China but also hit Taiwan and South Korea*. 30 noiembrie. Accesat 05 29 , 2024. <https://eastasiaforum.org/2022/11/30/the-united-states-doubles-down-on-its-tech-war-with-export-and-ip-controls-that-target-china-but-also-hit-taiwan-and-south-korea/>.
- Peng, Xiujian. 2024. „The Conversation.” *China’s population shrinks again and could more than halve – here’s what that means*. 18 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://theconversation.com/chinas-population-shrinks-again-and-could-more-than-halve-heres-what-that-means-220667>.
- Quackenbush, Stephen L. și Frank C. Zagare. 2016. „Oxford Handbooks Online.” *Modern Deterrence Theory: Research Trends, Policy Debates and Methodological Controversies*. mai.doi:10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.39.
- Reiterer, Michael. 2024. „38 North.” *NATO and the Republic of Korea: The AP4 in the Indo-Pacific*. 9 aprilie. Accesat 04 09 , 2024. <https://www.38north.org/2024/04/nato-and-the-republic-of-korea-the-ap4-in-the-indo-pacific/>.
- Reuters. 2023. *China warns against 'new Cold War' at ASEAN summit*. 6 septembrie. Accesat 06 06, 2024. <https://www.reuters.com/world/asean-welcomes-world-leaders-china-us-rivalry-overshadows-region-2023-09-06/>.
- RFA. 2023. „Radio Free Asia.” *US warship sails near disputed islands in South China Sea*. 11 noiembrie. Accesat 06 06, 2024. [https://www.rfa.org/english/news/southchinasea/us-sonar-11032023044701.html#:~:text=USS%20Dewey%20\(DDG%20105\)%20operated,3%2C%202023.&text=A%20U.S.%20Navy%20destroyer%20conducted,Strait%20transit%20by%20another%20warship](https://www.rfa.org/english/news/southchinasea/us-sonar-11032023044701.html#:~:text=USS%20Dewey%20(DDG%20105)%20operated,3%2C%202023.&text=A%20U.S.%20Navy%20destroyer%20conducted,Strait%20transit%20by%20another%20warship).
- Roach, Stephen S. 2023. „Project Syndicate.” *A Better Biden-Xi Summit?* 26 octombrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-china-must-not-squander-possible-biden-xi-meeting-at-apec-by-stephen-s-roach-2023-10>.

- Sacks, David. 2023. „Council on Foreign Relations.” *Meeting Low Expectations: Analyzing President Biden’s Summit with Chinese President Xi Jinping*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.cfr.org/blog/meeting-low-expectations-analyzing-president-bidens-summit-chinese-president-xi-jinping>.
- Saunders, Phillip C. 2020. „China’s Global Military-Security Interactions.” În *China and the world*, de David (coord.) Shambaugh. Editie Kindle: Oxford University Press.
- Schell, Orville et al. 2023. *Prioritizing Southeast Asia in American China strategy*. Policy Paper, Asia Society Center on U.S. China Relations.
- Schüller, Margot. 2023. „German Institute for Global and Area Studies.” (1). <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/disengagement-from-china-united-states-european-union-policies-compared>.
- Schweller, Randall. 1998. *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler’s Strategy of World Conquest*. New York: Columbia University Press
- Seah, S. et al. 2023. *The State of Southeast Asia: 2024 Survey Report*. Singapore: ISEAS - Yusof Ishak Institute.
- Shahal, Andrea și Jeff Mason. 2023. „Reuters.” *EU, US to keep talking about tariffs as war in Israel and Ukraine overshadow talks*. 31 octombrie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.reuters.com/world/biden-eu-leaders-meet-trade-tensions-israel-hamas-war-simmer-2023-10-20/>.
- Shambaugh, David. 2020. „China’s Long March to Global Power.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediția Kindle: Oxford University Press.
- Sharp, Alexandra. 2023. „Foreign Policy.” *U.S. Engagement With China in 3 Charts*. 1 decembrie. Accesat 05 29, 2024. <https://foreignpolicy.com/2023/12/01/us-china-secretary-of-state-blinken-biden-xi/>.
- Slater, Adam. 2024. *China decoupling – how far, how fast?* Research Brief, Oxford Economics.
- Smith, Michael. 2023. „Financial Review.” *After a G20 snub, Xi prepares to meet Biden*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.afr.com/world/asia/xi-and-biden-to-seek-uneasy-truce-in-talks-this-week-20231114-p5ejzm>.
- Smith, Noah. 2023. „Noahpinion.” *Three more books about the technology wars*. 31 martie. Accesat 05 29, 2024. <https://www.noahpinion.blog/p/three-more-books-about-the-technology>.

- Snyder, Scott. 2024. „East Asia Forum.” *Satellites, summits and succession in North Korea*. 31 ianuarie. Accesat 06 06, 2023. <https://eastasiaforum.org/2024/01/31/satellites-summits-and-succession-in-north-korea/>.
- Soare, Simona. 2013. „Tranziția de putere.” În *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, de Daniel (coord.) Biró, 19-38. Iași: Polirom.
- Steinberg, David. 2024. „Peterson Institute for International Economics.” *How will China respond to Biden's tariffs? Look at Trump's trade war*. 30 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2024/how-will-china-respond-bidens-tariffs-look-trumps-trade-war>.
- Sutter, Robert. 2020. „China's Relations with the United States.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediție Kindle: Oxford University Press.
- Taleb, Nassim Nicholas. 2018. *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului*. Ediția a treia. București: Curtea Veche.
- Tammen, Ronald L., Jacek Kugler și Douglas Lemke. 2017. „Oxford Research Encyclopedias.” *Foundations of Power Transition Theory*. 26 octombrie. Accesat 06 18, 2024. <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-296?product=orepol>.
- The White House. 2023b. *The Spirit of Camp David: Joint Statement of Japan, the Republic of Korea, and the United States*. 18 august. Accesat 06 06, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/08/18/the-spirit-of-camp-david-joint-statement-of-japan-the-republic-of-korea-and-the-united-states/>.
- . 2023a. „Readout of President Joe Biden's Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China.” 15 noiembrie. Accesat mai 28, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/11/15/readout-of-president-joe-bidens-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china-2/>.
- The World Bank. 2024a. *GDP per person employed (constant 2021 PPP \$)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD?locations=1W-US-CN>.
- . 2024b. *Research and development expenditure (% of GDP)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>.

- . 2024c. *Researchers in R&D (per million people)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6>.
- . 2024c. *GNI, Atlas method (current US\$) - World, United Kingdom*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?locations=1W-GB>.
- . 2024d. *Military expenditure (current USD)*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>.
- Tomer, Adie. 2023. „Brookings Institute.” *At its two-year anniversary, the bipartisan infrastructure law continues to rebuild all of America*. 15 noiembrie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.brookings.edu/articles/at-its-two-year-anniversary-the-bipartisan-infrastructure-law-continues-to-rebuild-all-of-america/>.
- Vasquez, John A. 1996. „When Are Power Transitions Dangerous? An Appraisal and Reformulation of Power Transition Theory.” În *Parity and War. Evaluations and Extensions of the War Ledger*, de Jacek Kugler și Douglas (coord.) Lemke. Michigan: University of Michigan Press.
- Voskressenski, Alexei D. 2020. „China’s Relations with Russia.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediție Kindle: Oxford University Press.
- Waldron, Greg. 2024. „Flight Global.” *Fighters, ASW aircraft dominate China’s 2023 aerial incursions against Taiwan*. 3 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://www.flightglobal.com/defence/fighters-asw-aircraft-dominate-chinas-2023-aerial-incursions-against-taiwan/156344.article>.
- Waltz, Kenneth N. [1979] 2006. *Teoria politici internaționale*. Iași: Polirom.
- Weitz, Richard. 2024. „The ASAN Forum.” *A View from Russia on Sino-Russian Relations in 2023-24*. 7 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://theasanforum.org/a-view-from-russia-on-sino-russian-relations-in-2023-24/>.
- Wight, Martin. 1998. *Politica de putere*. Chișinău: Arc.
- Wilder, Dennis. 2023. *A “Floor” for US-China Relations in 2024: Insights on the Biden-Xi Summit from Professor Dennis Wilder*. 22 decembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://gjia.georgetown.edu/2023/12/22/a-floor-for-us-china-relations-in-2024-insights-on-the-biden-xi-summit-from-professor-dennis-wilder/>.
- . 2023. „Georgetown Journal of International Affairs.” *A “Floor” for US-China Relations in 2024: Insights on the Biden-Xi Summit from*

- Professor Dennis Wilder*. 22 decembrie. Accesat 06 19, 2024. <https://gjia.georgetown.edu/2023/12/22/a-floor-for-us-china-relations-in-2024-insights-on-the-biden-xi-summit-from-professor-dennis-wilder/>.
- Wohlstetter, Albert. 1958. „The Delicate Balance of Terror.” *RAND Document P-142*.
- World Resources Institute. 2023. „World Resources Institute.” *STATEMENT: US and China Resume Climate Cooperation Ahead of Biden-Xi Meeting*. 14 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.wri.org/news/statement-us-and-china-resume-climate-cooperation-ahead-biden-xi-meeting>.
- World Trade Organization. 2024. „World Trade Outlook and Statistics.”
- Xi, Jinping. 2023. „Xinhua.” *Full text of Xi Jinping's keynote address at the CPC in Dialogue with World Political Parties High-level Meeting*. 16 martie. Accesat 06 12, 2024. http://english.scio.gov.cn/m/topnews/2023-03/16/content_85171478.htm.
- Xinhua. 2023. „Xinhua.” *"To me, you are America": Xi Jinping's interactions with American people*. 13 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://english.news.cn/20231113/63ee24ce3f55422aae19a633a72f96ac/c.html>.
- Yaacob, Rahman, și Jack Sato. 2024. „Lowy Institute.” *Southeast Asia's preferred military exercise partner*. 29 februarie. Accesat 06 11, 2024. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/southeast-asia-s-preferred-military-exercise-partner>.
- Yew Lun Tian. 2023. „Reuters.” *Xi clinches third term as China's president amid host of challenges*. 11 martie. Accesat 06 17, 2024. <https://www.reuters.com/world/china/chinas-parliament-elects-xi-jinping-chinas-president-2023-03-10/>.
- Zhou, Jinghao. 2023. „The National Interest.” *Biden-Xi Meeting Won't Prevent Competition*. 8 noiembrie. Accesat 06 19, 2024. <https://nationalinterest.org/feature/biden-xi-meeting-won%E2%80%99t-prevent-competition-207204>.
- Zlady, Hannag. 2023. „CNN.” *Europe unveils \$270 billion response to US green subsidies*. 1 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://edition.cnn.com/2023/02/01/business/europe-green-deal-industrial-plan/index.html>.
- Zodian, Mihai. 2023. „Relațiile sino-americane: o pace rece și un mediu instabil.” În *Evaluare strategică 2022: lumea între pandemie și război*, de Florian (coord.) Cîrciumaru. București: Editura UNAp.